МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

Конгрес Рад ВПО

спільна позиція

Переміщення

в архітектурі відновлення України

Зведений аналітичний документ за результатами дослідницького циклу 2025–2026 років.

2026

Спільна позиція
«Переміщення в архітектурі відновлення України»

ДІМ ГОЛОС ТУРБОТА ПОВЕРНЕННЯ ПАМ'ЯТЬ

Зведений аналітичний документ за результатами дослідницького циклу 2025–2026 років.

Перший компонент: переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення. Другий компонент: гендерний аналіз участі переміщених жінок у Радах ВПО — «Жінки. Мир. Безпека» в дії.

Період проведення дослідження: січень — травень 2026 року (колективна верифікація результатів — 5 червня 2026 року).
Робоча версія для обговорення. Липень 2026 року.

Документ підготовлено Міжнародним фондом «Відродження» у співпраці з ГО «Конгрес Рад ВПО» в межах дослідницького циклу 2025–2026 років. Робоча версія для внутрішнього обговорення командою проєкту. Липень 2026 року.

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні Відкрите Суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua
Facebook: www.fb.com/irf.ukraine

Зміст

Перелік скорочень 0
Вступ 1
Методологія та джерела даних 5
Нормативно-правова рамка політики щодо внутрішнього переміщення (станом на липень 2026 року) 10
Результати першого компонента: переоцінка адвокаційних пріоритетів у 2026 році 25
Результати другого компонента: гендерний аналіз участі переміщених жінок у Радах ВПО 32
«Жінки. Мир. Безпека» в дії: Ради ВПО як практична інфраструктура реалізації порядку денного 1325 45
Синтез: п’ять стовпів відновлення, чутливого до переміщення 51
Ключові меседжі 75
Висновки 77
Обмеження дослідження та заява про академічну доброчесність 81

Перелік скорочень

Українські скорочення:

АР Крим — Автономна Республіка Крим;
БФ — благодійний фонд;
ВПО — внутрішньо переміщені особи;
ВРУ — Верховна Рада України;
ВЦА — військово-цивільна адміністрація;
ГІ — глибинні інтерв'ю;
ГО — громадська організація;
Держархівслужба — Державна архівна служба України;
Держмолодьжитло — Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву»;
ЄБРР — Європейський банк реконструкції та розвитку;
ЄІБ — Європейський інвестиційний банк;
ЄС — Європейський Союз;
ЖМБ — «Жінки, мир, безпека»;
КМУ — Кабінет Міністрів України;
МЗС — Міністерство закордонних справ України;
Мін'юст — Міністерство юстиції України;
Мінрозвитку — Міністерство розвитку громад та територій України;
Мінсоцполітики — Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України;
МОМ — Міжнародна організація з міграції;
МОП — Міжнародна організація праці;
МСП — малі та середні підприємства;
МТП — місця тимчасового проживання;
НПД — Національний план дій;
НУО — неурядова організація;
ОВА — обласна військова адміністрація;
ОМС — органи місцевого самоврядування;
ООН — Організація Об'єднаних Націй;
РБ ООН — Рада Безпеки ООН;
ТОТ — тимчасово окуповані території; У
БД — учасник бойових дій;
УВКБ ООН — Управління Верховного комісара ООН у справах біженців;
ФГД — фокус-групова дискусія;
ЦПК — Цивільний процесуальний кодекс України.

Латинські скорочення:

CEB — Council of Europe Development Bank (Банк розвитку Ради Європи);
CEDAW — Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок);
DREAM — Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management;
ERA — Extraordinary Revenue Acceleration (позики G7);
GP20 — План дій до 20-річчя Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення (2018–2020);
GRF — Global Refugee Forum (Глобальний форум з питань біженців);
HOME — програма житлових ваучерів CEB для ВПО;
IASC — Inter-Agency Standing Committee (Міжвідомчий постійний комітет);
NRC — Norwegian Refugee Council (Норвезька рада у справах біженців);
RD4U — Register of Damage for Ukraine (Реєстр збитків для України);
REACH — дослідницька ініціатива IMPACT Initiatives;
SSS — БФ «Stabilization Support Services»;
SWD — Staff Working Document (робочий документ служб Європейської комісії);
UNSDG — United Nations Sustainable Development Group;
URC — Ukraine Recovery Conference (Конференція з питань відновлення України).

Вступ

У 2026 році політика щодо внутрішнього переміщення в Україні перебуває у точці критичної трансформації. Завершення дії Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, перерозподіл повноважень між центральними органами виконавчої влади, перехід від гуманітарного реагування до довгострокових, орієнтованих на відновлення підходів, а також поступове скорочення міжнародного гуманітарного фінансування формують новий контекст для державної політики щодо людей з життєвим досвідом внутрішнього переміщення[1].

Масштаб виклику залишається безпрецедентним. За даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, станом на грудень 2025 року в Україні офіційно зареєстровано 4,62 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких 2,76 млн (близько 60%) — жінки, а понад 837 тисяч — діти[2]. Війна триває, і чисельність переміщених продовжує зростати: лише за сім місяців (червень 2025 — січень 2026) з прифронтових територій було евакуйовано понад 151 тисячу людей, серед них 18,5 тисячі дітей; обов'язкова евакуація, зокрема сімей з дітьми, станом на початок 2026 року тривала у Запорізькій, Донецькій та Дніпропетровській областях[3] (нормативною основою є Закон № 4779-IX щодо обов'язкової евакуації[4]). Водночас, за даними Євростату, станом на 31 березня 2026 року 4,33 млн осіб перебували під тимчасовим захистом у країнах ЄС, з яких понад 98% — громадяни України; серед них 43,3% становлять дорослі жінки і 30,1% — діти[5]. Загалом станом на кінець квітня 2026 року у світі зареєстровано близько 5,8 млн вимушено переміщених за кордон українців; механізм тимчасового захисту в ЄС продовжено рішенням Ради ЄС до 4 березня 2028 року, і за оцінками, 1,4 млн людей

[1] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напередодні URC 2026. Draft for discussion. Київ, 2026 (робочий документ дослідницького циклу; активне посилання буде додано після оприлюднення фінальної версії).

[2] В Україні налічують 4,62 мільйона ВПО: найбільше — на сході та у Києві (за даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, станом на 17 грудня 2025 року). ZMINA, грудень 2025. URL: https://zmina.info/news/v-ukrayini-nalichuyut-462-milyona-vpo-naybilshe-na-skhodi-ta-u-kyyevi/

[3] За сім місяців із прифронтових територій евакуювали понад 151 тисячу людей (за даними Міністерства розвитку громад та територій України). ZMINA, 14 січня 2026.
URL: https://zmina.info/news/za-sim-misyacziv-iz-pryfrontovyh-terytorij-evakuyuvaly-ponad-151-tysyachu-lyudej/

[4] Закон України № 4779-IX щодо обов'язкової евакуації з територій активних і можливих бойових дій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4779-20

[5] Eurostat. 4.33 million under temporary protection in March 2026. News article, 8 May 2026. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260508-1

уже повернулися та залишалися в Україні щонайменше три місяці[6]. Розглядаючи ймовірне повернення, важливо розуміти: значна частина українців з-за кордону в разі повернення до завершення бойових дій або до відновлення їхніх громад фактично поповнить категорію внутрішньо переміщених осіб, адже громади походження багатьох із них залишаються тимчасово окупованими, зруйнованими або небезпечними. Це означає, що система підтримки ВПО має проєктуватися з розрахунку не лише на нинішні 4,62 млн зареєстрованих осіб, а й на потенційно суттєво більшу кількість людей, які перебуватимуть у процесі переміщення.

Водночас 2026 рік став роком безпрецедентного оновлення нормативної бази. Упродовж лютого–липня 2026 року було затверджено новий Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року[7], схвалено Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року (далі — Стратегія до 2030 року) з операційним планом на 2026–2028 роки[8], а 1 липня 2026 року Верховна Рада України ухвалила новий базовий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 4924-IX, підписаний Президентом України 21 липня 2026 року; він набирає чинності через три місяці з дня офіційного опублікування і замінить Закон № 1706-VII[9]. Ці рішення створюють вікно можливостей: питання, які громадянське суспільство роками просувало в адвокаційному порядку денному, вперше отримують цілісну нормативну рамку. Разом із тим досвід попереднього десятиліття засвідчує, що сама наявність стратегічних документів не є достатньою підставою для висновку про системне покращення політики: ключовим є те, чи трансформується політична активність у стійкі, практично дієві та узгоджені механізми підтримки[10].

---

[6] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення та захисту населення України, яке постраждало від війни. Спільна позиція національних і міжнародних правозахисних, гуманітарних та організацій розвитку з нагоди Конференції з відновлення України 2026 року, Гданськ. 2026.

[7] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року та плану заходів з його виконання у 2026–2030 роках». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2026-p

[8] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2026–2028 роках» (червень 2026 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/598-2026-p

[9] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2026 року № 4924-IX (ухвалений 307 голосами; підписаний Президентом України 21 липня 2026 року); набирає чинності через три місяці з дня офіційного опублікування; з набранням чинності втрачає чинність Закон № 1706-VII.

[10] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 2026 році: аналітична записка за результатами експертних обговорень. Київ, 2026 (Міжнародний фонд «Відродження» у співпраці з ГО «Конгрес Рад ВПО»).

Цей зведений документ об'єднує результати двох компонентів дослідження, реалізованого Міжнародним фондом «Відродження» у співпраці з ГО «Конгрес Рад ВПО». Дослідження проводилося у період із січня по травень 2026 року; проміжні результати пройшли колективну верифікацію 5 червня 2026 року (див. 2.4). Точна фіксація періоду проведення є складовою заяви про академічну доброчесність цього документа (розділ 10): усі емпіричні твердження відображають стан поля на момент збору даних. Компоненти дослідження:

Перший компонент — річна переоцінка консолідованої адвокаційної позиції щодо політики ВПО в Україні за результатами чотирьох експертних фокус-групових дискусій з представницями та представниками громадського сектору, Рад ВПО, волонтерської спільноти та інших акторів національного і місцевого рівнів[11].

Другий компонент — експлораторне дослідження «Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя в Україні: потенціал та обмеження», яке поєднало 11 глибинних інтерв'ю з переміщеними членкинями Рад ВПО, 3 експертні інтерв'ю та кількісне опитування 181 члена і членкині Рад ВПО, зокрема 106 переміщених жінок[12].

Аналітичною рамкою синтезу є п'ять пріоритетів відновлення, чутливого до переміщення, сформульованих у Спільній позиції організацій, що працюють у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб, «Переміщення в архітектурі відновлення України»: ДІМ (право на стабільність), ГОЛОС (право на участь), ТУРБОТА (право на турботу), ПОВЕРНЕННЯ (право на приналежність), ПАМ'ЯТЬ (право на правду)[13]. Кожен зі стовпів у цьому документі отримує подвійне підведення — наукове (через емпіричні дані обох компонентів дослідження) та юридичне (через аналіз чинного і новоухваленого законодавства України та міжнародних стандартів).

Наскрізною проєкцією документа є порядок денний «Жінки. Мир. Безпека» (резолюція Ради Безпеки ООН 1325). Дослідження демонструє: жінки становлять абсолютну більшість учасниць Рад ВПО, і саме через ці

[11] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики… (цит. вище).

[12] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя в Україні: потенціал та обмеження. Звіт за результатами глибинних інтерв'ю з переміщеними членкинями Рад ВПО та кількісного опитування членів і членкинь Рад ВПО. Київ, 2026 (Міжнародний фонд «Відродження» у співпраці з ГО «Конгрес Рад ВПО»).

[13] Переміщення в архітектурі відновлення України. Спільна позиція організацій, що працюють у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб. ДІМ | ГОЛОС | ТУРБОТА | ПОВЕРНЕННЯ | ПАМ'ЯТЬ. 2026.

структури щодня відбувається те, що на мові міжнародної політики називається «змістовною участю жінок у прийнятті рішень, миробудівництві та відновленні». Ради ВПО, відтак, розглядаються не лише як механізм представництва переміщених осіб, а як фактична, хоч і недостатньо визнана, інфраструктура реалізації резолюції 1325 на рівні громад — «Жінки. Мир. Безпека» в дії.

Документ розглядає внутрішнє переміщення не лише як гуманітарний або соціальний виклик, а як довгостроковий суспільний процес, що впливає на питання ідентичності, соціальної згуртованості, локальної пам'яті, зв'язків між регіонами та майбутньої реінтеграції. У цьому контексті політика щодо ВПО має розглядатися як складова ширшої концепції довгострокових рішень, демократичної стійкості та врядування, заснованого на участі[14].

[14] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

Методологія та джерела даних

2.1. Перший компонент: переоцінка адвокаційних пріоритетів

Перший компонент базується на якісному аналізі чотирьох експертних фокус-групових дискусій (далі — ФГД) із представницями та представниками громадського сектору, Рад ВПО, волонтерської спільноти та інших акторів, залучених до формування, адвокації або практичної реалізації політик підтримки ВПО. ФГД проводилися у квітні 2026 року за напівструктурованими гайдами окремо для національного та місцевого рівнів. Три з чотирьох фокус-груп включали акторів, які базуються локально у громадах або безпосередньо взаємодіють із процесами реалізації політики на місцях — цей акцент відображає те, що локальні актори часто мають менше можливостей бути системно почутими у процесах формування національної політики, хоча саме вони володіють безпосередньою практичною експертизою щодо того, як державні рішення працюють у громадах[15].

Фокус-групові дискусії були спрямовані не на формування нового переліку адвокаційних пріоритетів, а на колективну експертну рефлексію щодо консолідованої адвокаційної позиції 2025 року[16] та її актуальності в поточному контексті: оцінку корисності та обмежень формату; перегляд попередніх адвокаційних напрямів; фіксацію нових або недостатньо представлених тем; рекомендації щодо подальшого використання документа. Кодування та аналіз здійснювалися за тематичним підходом із використанням матриці насичення даних (data saturation grid).

2.2. Другий компонент: гендерний аналіз участі жінок у Радах ВПО

Другий компонент має якісний, експлораторний дизайн і спрямований на аналіз того, як участь жінок у Радах ВПО на рівні громад співвідноситься з їхніми професійними та кар'єрними траєкторіями після переміщення: коли цей інструмент відкриває нові можливості у сфері громадської та політичної діяльності, а коли закріплюється як форма додаткового неоплачуваного суспільного навантаження, пов'язаного з

[15] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[16] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україні. Міжнародний фонд «Відродження», травень 2025. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2025/05/konsolidovana-advokaczijna-pozycziya.pdf

виконанням традиційно очікуваних від жінок ролей підтримки та допомоги (caregiving roles)[17].

Методи збору даних (квітень–травень 2026 року):

11 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з переміщеними жінками — активними учасницями Рад ВПО на рівні територіальних громад. Відбір здійснювався за принципом цілеспрямованої (purposive) вибірки з диверсифікацією за роллю у раді (голови, заступниці, секретарки, членкині), типом громади (міські, сільські/селищні, зокрема прифронтові), досвідом переміщення (після 2014 та після 2022 року) та життєвими обставинами (зокрема, одинокі матері та жінки, які одноосібно здійснюють догляд за особами з інвалідністю; тут і далі документ дотримується термінології законодавства України: статусний термін «одинока мати» та описова категорія «особи, які здійснюють догляд»).

3 експертні інтерв'ю з представницями організацій, залучених до підтримки Рад ВПО та розвитку жіночого лідерства.

Кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО (n=181), з яких 88,8% — жінки, а 106 — переміщені жінки. Опитування проводилося онлайн у квітні–травні 2026 року, базувалося на невипадковій вибірці та використовується виключно для описової контекстуалізації якісних даних, без претензії на репрезентативність.

Аналіз якісних даних здійснювався за тематичним підходом із кейс-орієнтованим порівнянням профілів респонденток (case-based matrix) та побудовою типології траєкторій участі. Дослідження реалізовано з дотриманням принципів добровільності, поінформованої згоди, конфіденційності та «do no harm»; усі дані наведено в узагальненому вигляді, цитати анонімізовано[18].

2.3. Джерельна база зведеного документа

Зведений документ спирається на: (1) первинні матеріали обох компонентів (транскрипти, матриці кодування, масиви даних опитування); (2) аналітичні продукти дослідження — аналітичну записку «Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 2026 році»[19] та звіт «Ради ВПО як інструмент

[17] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).
[18] Концепція експлораторного дослідження «Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя в Україні: потенціал та обмеження» (Terms of Reference). 2026.
[19] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202… (цит. вище).

залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя в Україні»[20]; (3) Консолідовану адвокаційну позицію щодо політики ВПО в Україні (оновлені пріоритети напередодні URC 2026)[21] та Спільну позицію «Переміщення в архітектурі відновлення України»[22]; (4) чинне та новоухвалене законодавство України і міжнародні стандарти; (5) відкриті дані та дослідження третіх сторін, на які здійснюються коректні посилання. Структуру джерельної бази узагальнює Таблиця 1.

Таблиця 1. Джерельна база та емпірична основа зведеного документа

Блок джерел	Методи / матеріали	Обсяг	Період
Компонент 1: переоцінка пріоритетів	4 експертні ФГД (нац. та місц. рівні), інтерактивне голосування, матриця насичення даних	4 ФГД; голосування n=30	квітень 2026
Компонент 2: гендерний аналіз	11 глибинних інтерв'ю, 3 експертні інтерв'ю, онлайн-опитування	n=181, з них 106 переміщених жінок	квітень–травень 2026
Колективна верифікація	воркшоп «Переміщення в архітектурі відновлення» (світове кафе), транскрипція	1 захід, 4 тематичні столи	5 червня 2026
Нормативний корпус	закони, підзаконні акти, стратегії України; міжнародні стандарти	понад 30 актів	станом на липень 2026
Дані третіх сторін	SSS/REACH, Омбудсман, Світовий банк,	за посиланнями	2024–2026

[20] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).
[21] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).
[22] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).

Блок джерел	Методи / матеріали	Обсяг	Період
	ООН, ЄС, Держархівслужба		

2.4. Верифікаційний воркшоп та походження рамки «п’яти стовпів»

Проміжні результати обох компонентів пройшли колективну верифікацію: 5 червня 2026 року Міжнародний фонд «Відродження» провів захід «Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адвокаційна позиція напередодні URC 2026» — верифікаційний воркшоп за участю представників і представниць Рад ВПО, громадського сектору, експертного середовища, органів влади (зокрема Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини, Мін’юсту, Держмолодьжитла, народних депутатів) та міжнародних партнерів[23]. Програма включала панельне обговорення оновленої адвокаційної позиції, тематичну дискусію «Переміщені жінки у громадах: участь, лідерство та бар’єри на шляху до відновлення» (з відеозверненням Урядової уповноваженої з питань гендерної політики) та стратегування «Від спільної позиції до спільних дій». Саме під час стратегувальної сесії, у форматі світового кафе (робота в тематичних групах з ротацією), експерти й експертки напрацювали підхід у вигляді п’яти стовпів — ДІМ, ГОЛОС, ТУРБОТА, ПОВЕРНЕННЯ, ПАМ’ЯТЬ, — який ліг в основу Спільної позиції «Переміщення в архітектурі відновлення України»[24] та аналітичної рамки цього зведеного документа. Повна транскрипція заходу підтверджує роботу тематичних столів за напрямами майбутніх стовпів — житло і право на стабільність, участь і вплив, повернення та реінтеграція, культура, пам’ять та ідентичність — із подальшим спільним обговоренням напрацювань[25].

Рамка п’яти стовпів, відтак, не є запозиченою класифікацією — це оригінальна аналітична розробка українського сектору захисту прав людей з досвідом переміщення, що постала в результаті послідовного дослідницького циклу: річна переоцінка адвокаційних пріоритетів → гендерний аналіз участі → колективна експертна верифікація. Її

[23] Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адвокаційна позиція напередодні URC 2026. Програма верифікаційного заходу. Міжнародний фонд «Відродження», Київ, 5 червня 2026 року.

[24] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).

[25] Транскрипція верифікаційного заходу «Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адвокаційна позиція напередодні URC 2026». Київ, 5 червня 2026 року (робочі матеріали дослідницького циклу).

методологічна цінність — у поєднанні трьох властивостей: (1) кожен стовп сформульовано як право (на стабільність, участь, турботу, приналежність, правду), що дозволяє юридичну операціоналізацію; (2) кожен стовп має емпіричну базу в матеріалах дослідження, що дозволяє моніторинг; (3) стовпи разом описують повний цикл політики щодо переміщення — від житла до пам'яті, — що дозволяє використовувати рамку як спільну мову планування відновлення для держави, громад, сектору та міжнародних партнерів. Саме тому цей документ пропонує рамку п'яти стовпів як основу порядку денного адвокації на наступні роки — інструмент, за яким сектор зможе щороку звіряти прогрес держави (див. розділ 7 та Рисунок 16).

Термінологічна примітка. Наскрізним формулюванням рамки у цьому документі є «відновлення, чутливе до переміщення» — відновлення, яке системно враховує потреби людей з життєвим досвідом вимушеного переміщення на всіх рівнях планування, фінансування та моніторингу. Термін відповідає усталеному в міжнародній практиці поняттю displacement-sensitive recovery: аналогічно до того, як гендерно чутливий підхід вимагає оцінювати вплив кожного рішення на становище жінок і чоловіків, чутливість до переміщення вимагає оцінювати вплив кожного рішення у сфері відбудови на переміщених осіб та громади, що їх приймають. Такий підхід охоплює і незавершену динаміку самого переміщення — нові хвилі евакуації, повернення, повторні переміщення, — і вимогу до політики відновлення не відкладати відповіді до «статичної» повоєнної ситуації.

Нормативно-правова рамка політики щодо внутрішнього переміщення (станом на липень 2026 року)

3.1. Міжнародні стандарти

Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення (1998) залишаються базовим міжнародним документом м'якого права, що визначає права ВПО та обов'язки держав на всіх етапах переміщення — від запобігання до сталих рішень (durable solutions) — повернення, місцевої інтеграції або переселення. Принципи 28–30 прямо передбачають обов'язок держави створювати умови для добровільного, безпечного та гідного повернення або інтеграції, а також забезпечувати повноцінну участь ВПО у плануванні та управлінні цими процесами[26].

Глобальна архітектура рішень щодо внутрішнього переміщення за останнє десятиліття пройшла кілька етапів. План дій GP20 (2018–2020), ухвалений до 20-ї річниці Керівних принципів, уперше визначив участь ВПО у прийнятті рішень стратегічним пріоритетом глобальної політики; після його завершення рамку оновлено: у червні 2022 року Генеральний секретар ООН представив Порядок денний дій щодо внутрішнього переміщення (Action Agenda on Internal Displacement) із 31 зобов'язанням системи ООН, орієнтованим на довгострокові рішення, запобігання та участь самих переміщених осіб[27]. Після завершення наприкінці 2024 року мандата Спеціального радника Генерального секретаря з рішень щодо внутрішнього переміщення координацію передано міжвідомчому Хабу з координації рішень, а в лютому 2025 року UNSDG та IASC схвалили Настанови щодо рішень стосовно внутрішнього переміщення (Guidance on Solutions to Internal Displacement) — чинний операційний стандарт для команд ООН у країнах[28]. Правозахисний вимір рамки забезпечує мандат Спеціальної доповідачки ООН з питання прав людини внутрішньо переміщених осіб Паули Гавірії Бетанкур (з листопада 2022

[26] UN Guiding Principles on Internal Displacement, E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998). URL: https://www.unhcr.org/media/guiding-principles-internal-displacement

[27] United Nations Secretary-General's Action Agenda on Internal Displacement. New York, June 2022 (31 зобов'язання системи ООН); міжвідомча архітектура рішень після 2024 року (Inter-agency Hub for Coordination of Solutions to Internal Displacement). URL: https://www.un.org/en/solutions-to-internal-displacement

[28] Guidance on Solutions to Internal Displacement. Схвалено United Nations Sustainable Development Group (UNSDG) та Inter-Agency Standing Committee (IASC), лютий 2025. URL: https://unsceb.org/topics/internal-displacement

року): її тематичні доповіді Генеральній Асамблеї ООН закріплюють участь переміщених осіб у мирних процесах як умову сталих рішень (A/79/334, 2024) та (ре)інтеграцію як право — включно з доступом до житла, документів, послуг і механізмів участі (A/80/212, 2025)[29][30]. Незмінним у всіх ітераціях рамки залишається пріоритет участі, і український механізм Рад ВПО безпосередньо йому кореспондує: у 2024 році Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement прямо посилається на діяльність Рад ВПО в Україні як приклад механізму участі населення, що зазнало вимушеного внутрішнього переміщення[31][32].

Академічна консолідація поля. У 2026 році вийшов друком The Oxford Handbook of Internal Displacement (Oxford University Press; онлайн-видання — квітень 2026 року) — найповніше на сьогодні академічне узагальнення досліджень внутрішнього переміщення: 45 глав, які фіксують становлення внутрішнього переміщення як самостійного поля досліджень і практики та приділяють окрему увагу участі й лідерству переміщених осіб, мирним процесам і перехідному правосуддю в контекстах переміщення[33]. Для аргументації цього документа принципово, що і глобальна політична рамка, і академічний мейнстрим конвергують на тому самому висновку, який емпірично демонструє українське дослідження: сталі рішення неможливі без інституціалізованої участі самих переміщених осіб.

Символічний контекст 2026 року. 28 липня 2026 року виповнюється 75 років Конвенції про статус біженців 1951 року; УВКБ ООН оголосило 2026-й «роком дій і діалогу», кульмінацією якого стане Діалог Верховного комісара з питань захисту (грудень 2026 року) та формування «Нового порядку денного для майбутнього захисту та рішень»[34]. Для України це вікно можливостей: досвід Рад ВПО — масової, інституційно оформленої участі переміщених осіб під час активної війни — є внеском,

[29] Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Paula Gaviria Betancur: peace processes and internal displacement. UN Doc A/79/334, 2 September 2024. URL: https://undocs.org/A/79/334
[30] Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Paula Gaviria Betancur: internal displacement in urban settings. UN Doc A/80/212, 21 July 2025. URL: https://undocs.org/A/80/212
[31] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[32] Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement. Inter-Agency Standing Committee, 2024.
[33] Cantor D., Bradley M., Ekezie W., Krynsky Baal N., Pape U. (eds.). The Oxford Handbook of Internal Displacement. Oxford: Oxford University Press, 2026 (онлайн-видання — квітень 2026 року). DOI: 10.1093/9780198928805.001.0001. URL: https://academic.oup.com/edited-volume/62537
[34] 75th Anniversary of the 1951 Refugee Convention: UNHCR announces year of action and dialogue. UNHCR, 2026. URL: https://www.unhcr.org/news/announcements/75th-anniversary-1951-refugee-convention-unhcr-announces-year-action-and

який Україна може запропонувати глобальному переосмисленню системи захисту.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000) та наступні резолюції порядку денного ЖМБ (1820, 1888, 1889, 2122, 2242, 2467, 2493) формують міжнародно-правову рамку, що вимагає від держав забезпечення повноправної участі жінок у всіх механізмах запобігання та врегулювання конфліктів, миробудівництві та повоєнному відновленні, а також урахування особливих потреб жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту, зокрема переміщених[35].

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 30 (2013) щодо становища жінок у запобіганні конфліктам, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях зобов'язують державу забезпечувати участь переміщених жінок у прийнятті рішень, які їх стосуються, та захищати їх від дискримінації на всіх етапах переміщення[36].

Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами), ратифікована Законом України № 2319-IX від 20 червня 2022 року, застосовується у мирний час та в періоди збройних конфліктів (стаття 2) і має пряме значення для захисту переміщених жінок[37].

Рекомендація Rec(2006)6 Комітету міністрів Ради Європи щодо внутрішньо переміщених осіб та підходи Ради Європи до участі у багаторівневому врядуванні закріплюють стандарти недискримінації та участі ВПО у публічному житті[38].

3.2. ВПО у порядку денному європейської інтеграції та у фінансових інструментах відбудови

Європейська інтеграція. У 2026 році вступ до ЄС став головним структурним процесом, що визначає темп і зміст реформ в Україні. 15 червня 2026 року на другій Міжурядовій конференції у Люксембурзі Україна та ЄС офіційно відкрили переговори за Кластером 1 «Основи» — базовим кластером, з якого переговори починаються і яким

[35] UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security; наступні резолюції 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019), 2493 (2019).

[36] Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post-conflict situations, CEDAW/C/GC/30 (2013).

[37] Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікована Законом України № 2319-IX від 20 червня 2022 року.

[38] Recommendation Rec(2006)6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons. Council of Europe, 2006.

завершуються[39]. Переговорну рамку доповнюють три дорожні карти (верховенство права, реформа публічного адміністрування, функціонування демократичних інституцій) та пакет письмових зобов'язань щодо верховенства права й антикорупційних реформ, погоджений у грудні 2025 року між віцепрем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Тарасом Качкою та єврокомісаркою з питань розширення Мартою Кос (у публічному дискурсі — «план Качки-Кос», 10 пунктів із дедлайном до грудня 2026 року)[40][41].

Аналіз цих документів на предмет чутливості до переміщення дає неоднозначну картину. Звіт Європейської комісії про Україну в межах Пакета розширення 2025 року (SWD(2025) 759 final від 4 листопада 2025 року) згадує переміщених осіб точково: у блоці демократії — щодо захисту політичних прав громадян, переміщених всередині країни та за кордон, у главі 19 «Соціальна політика та зайнятість» — щодо інтеграції переміщених осіб і ветеранів на ринку праці[42]. У межах виконання дорожньої карти щодо демократичних інституцій зафіксовано прогрес у реалізації виборчих прав ВПО (Виборчий кодекс 2019 року усунув прив'язку права голосу на місцевих виборах до зареєстрованого місця проживання)[43]. Водночас жоден із базових євроінтеграційних документів не містить окремого блоку щодо внутрішнього переміщення — попри те, що йдеться про досвід понад 4,6 млн громадян, а питання повернення й реінтеграції безпосередньо визначатимуть демографічну та економічну траєкторію України як майбутньої держави-члена. Адвокаційне завдання сектору — домогтися, щоб чутливість до переміщення стала наскрізним критерієм моніторингу реформ Кластера 1 (недискримінація, доступ до правосуддя, адміністративні послуги, участь у місцевому самоврядуванні) та секторальних кластерів.

Фінансові інструменти відбудови. Систематичний огляд чинних станом на 2026 рік позикових та грантових інструментів підтримки

[39] Україна та ЄС офіційно відкрили переговори за Кластером 1 «Основи» процесу вступу до ЄС (друга Міжурядова конференція, Люксембург, 15 червня 2026 року). Урядовий портал з питань європейської інтеграції. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-ofitsijno-vidkryly-peregovory-za-klasterom-1-osnovy-protsesu-vstupu-do-yes/

[40] Там само.

[41] 15% за пів року. Як Україна виконує «план Качки-Кос». Європейська правда, 23 червня 2026. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2026/06/23/7240243/

[42] Commission Staff Working Document: Ukraine 2025 Report. SWD(2025) 759 final, Brussels, 4 November 2025. European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en

[43] Там само.

України засвідчує: згадки про ВПО у них є винятком, а не правилом (Таблиця 2).

Таблиця 2. ВПО у ключових фінансових інструментах підтримки та відбудови України (станом на липень 2026 року)

Інструмент	Обсяг	Чи згадані ВПО
Ukraine Facility (Регламент (ЄС) 2024/792), 2024–2027	до €50 млрд	У Регламенті — ні; План України містить точкові згадки: мета створення умов для повернення ВПО та осіб під тимчасовим захистом, підтримка МСП, якими володіють жінки, ВПО та ветерани[44][45]
ERA Loans (G7, Extraordinary Revenue Acceleration), 2024	~$50 млрд	Ні: заява міністрів фінансів G7 не містить згадок про переміщених осіб[46]
Позика ЄС на 2026–2027 роки (рішення Європейської ради від 19 грудня 2025 року)	€90 млрд	Ні: цільові напрями — макрофінансова та оборонна підтримка[47]
Світовий банк, проєкт PEACE	понад $40 млрд виплат	Так, прямо: фінансує, зокрема, виплати внутрішньо переміщеним особам[48]

[44] Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility.

[45] Ukraine Plan 2024–2027 (План України в межах Ukraine Facility). Кабінет Міністрів України, 2024. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf

[46] Statement by G7 Finance Ministers on Extraordinary Revenue Acceleration (ERA) Loans for Ukraine. 25 October 2024. URL: https://www.g7.utoronto.ca/finance/241025-finance-era.html

[47] Ukraine solidarity: financial support (рішення Європейської ради від 19 грудня 2025 року щодо позики €90 млрд на 2026–2027 роки). European Council / Council of the European Union. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine-solidarity-financial-support/

[48] The PEACE Project Factsheet. World Bank, 25 September 2025. URL: https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2025/09/25/the-peace-project-factsheet

Інструмент	Обсяг	Чи згадані ВПО
Світовий банк, HOPE (житловий напрям)	$210+ млн виплачених компенсацій	Дотично: житлові компенсації, у комунікації уряду пов'язані з ВПО[49]
ЄІБ, Ukraine Recovery Programme	€340 млн	Так, прямо: базова інфраструктура для внутрішньо переміщеного населення[50]
ЄБРР + ЄС, ініціатива доступного житла (грудень 2025)	€100 млн	Так, прямо: житло для ВПО та інших вразливих груп[51]
Банк розвитку Ради Європи (CEB), програма житлових ваучерів HOME	сукупно €400+ млн	Так, центрально: програму створено для житла ВПО; окремо схвалено €80 млн для ВПО з ТОТ[52]

Джерело: систематизація за офіційними документами інструментів[5354555657].

Картина, яку демонструє Таблиця 2, є структурною основою для головного політичного висновку цього документа (розділ 9): у макроінструментах, які визначають архітектуру відбудови (Ukraine Facility, ERA, позика ЄС на €90 млрд), переміщені особи відсутні як категорія політики; там, де ВПО згадані, — це окремі житлові чи соціальні проєкти, а не наскрізний принцип. Недостатня інтеграція чутливих до переміщення та гендерно відповідальних індикаторів у моніторинг відбудови створює ризики посилення нерівності та втрати механізмів участі[5859]. Практичний

[49] Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Persons in Ukraine. World Bank Group, at the request of the Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine, 2025.
[50] Ukraine Recovery Programme (framework loan 20190903). European Investment Bank. URL: https://www.eib.org/en/projects/all/20190903
[51] EBRD launches €100 million affordable housing initiative in Ukraine. European Bank for Reconstruction and Development, 10 December 2025. URL: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ebrd-launches-100-million-affordable-housing-initiative-in-ukra.html
[52] CEB, EU and Italy step up support for Ukraine's housing recovery (програма житлових ваучерів HOME). Council of Europe Development Bank, 26 June 2026. URL:https://coebank.org/en/news-and-publications/news/ceb-eu-and-italy-step-up-support-for-ukraines-housing-recovery/
[53] Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 20... (цит. вище).
[54] Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Person... (цит. вище).
[55] Ukraine Plan 2024–2027 (План України в межах Ukraine Facility) (цит. вище).
[56] Statement by G7 Finance Ministers on Extraordinary Revenue Acceleration (ERA) Loans for... (цит. вище).
[57] Ukraine solidarity: financial support (рішення Європейської ради від 19 грудня 2025 року... (цит. вище).
[58] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[59] Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 20... (цит. вище).

інструмент виправлення вже існує: державна цифрова екосистема управління відбудовою DREAM, через яку ведеться понад 12 тисяч проєктів, дозволяє технічно запровадити маркер чутливості до переміщення на рівні кожного проєкту та забезпечити участь Рад ВПО у пріоритезації проєктів громад[60].

3.3. Національне законодавство: загальна архітектура

Національна нормативна рамка політики щодо внутрішнього переміщення станом на липень 2026 року складається з п'яти рівнів: (1) базовий закон про права ВПО (3.4); (2) стратегічний рівень — Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2030 року (3.5) та Національний план дій «Жінки, мир, безпека» до 2030 року (3.6); (3) інституційний рівень участі — правова основа Рад ВПО та участі у місцевому самоврядуванні (3.7); (4) секторальне законодавство, насамперед житлове (3.8); (5) рамка перехідного правосуддя, компенсацій та відновлення документів (3.9). Поза цими п'ятьма рівнями на імплементацію рамки впливають два наскрізні чинники: Національна стратегія у сфері прав людини, план дій до якої залишається застарілим і потребує оновлення, та послідовний перерозподіл повноважень між міністерствами у 2025–2026 роках, який неодноразово зміщував інституційну відповідальність за політику щодо переміщення. Нижче кожен рівень розглянуто послідовно.

3.4. Базовий закон про ВПО: від Закону № 1706-VII до Закону № 4924-IX

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року понад десять років був базовим актом у цій сфері[61]. Він визначив поняття внутрішньо переміщеної особи (стаття 1), закріпив гарантії дотримання прав і свобод ВПО (стаття 2), механізм обліку та довідки ВПО (статті 4–5), права на зайнятість, пенсійне забезпечення, освіту, виборчі права (статті 7–8), а також обов'язки органів влади щодо створення умов для добровільного повернення (стаття 11). Упродовж 2014–2025 років закон зазнав численних змін (остання чинна редакція — від 5 березня 2025 року), які, однак, не

[60] DREAM — Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management (цифрова екосистема управління відбудовою). URL: https://dream.gov.ua/

[61] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII (чинна редакція від 5 березня 2025 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18

змінювали його базової логіки, сформованої в умовах реагування на кризу 2014 року.

1 липня 2026 року Верховна Рада України ухвалила новий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 4924-IX (307 голосів «за»); 21 липня 2026 року Закон підписано Президентом України. Закон набирає чинності 22 жовтня 2026 року (через три місяці з дня офіційного опублікування); з цього моменту втрачає чинність Закон № 1706-VII[62]. Ключові новели, безпосередньо релевантні для цього дослідження:

- Перехід до стадійної моделі: закон уперше законодавчо визначає поняття адаптації, інтеграції та реінтеграції ВПО, закріплюючи розуміння переміщення як процесу з різними етапами, а не одномоментного статусу;
- Відв'язка прав від реєстрації: гарантується користування повним обсягом конституційних прав і свобод незалежно від факту реєстрації; замість довідки ВПО запроваджується витяг з бази даних;
- Оцінка потреб як основа адресної підтримки, включно з фінансовою допомогою на проживання, — замість формального категорійного підходу;
- Житлові механізми: врегулювання місць тимчасового проживання, допомога з довгостроковою орендою, пільгове кредитування, викуп житла та інші інструменти;
- Закріплення участі: Ради внутрішньо переміщених осіб визнаються механізмом участі ВПО у формуванні місцевої політики, а рекомендації та пропозиції консультативно-дорадчих органів з питань захисту прав і свобод ВПО визначено обов'язковими до розгляду органами, при яких вони утворені (частина четверта статті 21 Закону).

Останнє положення є прямим результатом багаторічної адвокації сектору: вимога інституціоналізації Рад ВПО була одним із десяти ключових напрямів консолідованої адвокаційної позиції 2025 року[63] та центральним пунктом оновленої позиції 2026 року[64].

[62] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[63] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україн... (цит. вище).
[64] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

3.5. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2030 року

Розпорядженням Кабінету Міністрів України у червні 2026 року № 598-2026-р схвалено Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2026–2028 роках[65]. Стратегія, розроблена Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України за експертної підтримки Ради Європи та УВКБ ООН і за участі громадських організацій та Рад ВПО, визначає чотири стратегічні цілі:

1. Єдина та скоординована державна політика — створення координаційних механізмів, оновлення законодавства, запуск цифрової платформи «Шлях ВПО»;
2. Координована евакуація — перехід від логістичного до потребо-орієнтованого підходу з ранньою оцінкою потреб;
3. Адаптація та інтеграція — програми житла, зайнятості, психосоціальної підтримки, освітньої інтеграції дітей;
4. Добровільне повернення та реінтеграція — створення умов для безпечного повернення у зв'язку з відновленням територій.

Операційний план передбачає, зокрема: утворення координаційної ради та нормативне врегулювання евакуації (III квартал 2026 року), аналіз чинного законодавства щодо ВПО (IV квартал 2026 року), запуск платформи «Шлях ВПО», пілотної служби адаптації та програми компенсації оренди (I квартал 2027 року), національний план підтримки повернення (I квартал 2027 року). Цільові показники до 2030 року включають: охоплення 80% ВПО індивідуальною оцінкою потреб; стабільну зайнятість 70% працездатних ВПО; частку осіб, залежних виключно від допомоги, менше 15%; забезпечення 85% ВПО постійним житлом або участю в житлових програмах; відчуття належності до нової громади у 65% ВПО[66][67].

Для цього дослідження принципово, що Стратегія прямо закріплює роль Рад ВПО у формуванні та моніторингу політики — ще одна вимога адвокаційної позиції, що знайшла нормативне відображення[68].

---

[65] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної… (цит. вище).

[66] Там само.

[67] Уряд України визначив політику щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року. Офіс Ради Європи в Україні, червень 2026; Для переселенців створять єдину систему підтримки: Кабмін ухвалив стратегію до 2030 року. Рубрика, 14 червня 2026.

[68] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).

3.6. Національний план дій «Жінки, мир, безпека» до 2030 року

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2026 року № 214-р затверджено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року та план заходів з його виконання у 2026–2030 роках[69]. Україна впроваджує НПД 1325 з 2016 року, ставши першою у світі державою, що ухвалила такий план під час активного збройного конфлікту[70]. Новий НПД охоплює напрями протидії сучасним безпековим викликам, повоєнного відновлення, встановлення справедливого та сталого миру, посилення національної стійкості, запобігання ґендерно зумовленому насильству та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, і передбачає врахування потреб і залучення різних груп жінок і чоловіків, які зазнають впливу війни та мають нерівний доступ до процесів ухвалення рішень[71][72].

Чинний НПД 1325 містить окремі положення щодо внутрішнього переміщення, участі жінок із числа ВПО та їхнього доступу до послуг і механізмів захисту. Водночас механізми участі структур, очолюваних людьми з досвідом переміщення, зокрема Рад ВПО, залишаються недостатньо інтегрованими у реалізацію порядку денного ЖМБ на національному та локальному рівнях[73]. Розділ 6 цього документа обґрунтовує, чому таке включення є не лише бажаним, а й емпірично та юридично необхідним.

3.7. Правова основа діяльності Рад ВПО та участі у місцевому самоврядуванні

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 року № 812 уперше створила уніфіковану нормативну модель Рад ВПО як консультативно-дорадчих органів при місцевих державних адміністраціях та органах місцевого самоврядування, затвердивши Типове положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб[74]; постановою КМУ від 1 грудня 2023 року № 1260 Типове положення замінено Примірним, що надало громадам гнучкість в адаптації моделі до

---

[69] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).
[70] Національний план дій 1325: інформаційна платформа. URL: https://1325ukraine.org.ua
[71] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).
[72] Кабмін затвердив Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2030 року. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, лютий 2026.
[73] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[74] Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 року № 812 «Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб» (у чинній редакції, згідно з постановою від 1 грудня 2023 року № 1260, — Примірного положення). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-п

місцевих умов[75]. За даними спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо місцевих програм підтримки ВПО, станом на березень 2026 року в Україні створено 1022 Ради ВПО[76]; загальна кількість їхніх членів, за даними національного мапування, перевищує 12 000 осіб, з яких близько 77% становлять жінки[77]. Водночас доповідь Омбудсмана фіксує імплементаційний розрив на рівні місцевих програм підтримки як таких (не власне Рад ВПО): з 1375 проаналізованих місцевих програм підтримки ВПО 32% не мають фінансування, і лише 16% містять чіткі показники ефективності[78]. Водночас ані первісна, ані чинна редакція положення не вирішують питань ресурсного забезпечення, статусу членів та гарантій впливу на рішення — функції Рад сформульовано як дискреційні, без кореспондуючих обов'язків органів влади; цю прогалину на рівні закону закриває стаття 21 Закону № 4924-IX, яка визначає рекомендації консультативно-дорадчих органів обов'язковими до розгляду[79]. Адвокаційна позиція 2026 року рекомендує Кабінету Міністрів України створити національну платформу координації Рад ВПО та розробити інструмент фінансової підтримки їхньої діяльності із забезпеченням незалежності членів Рад[80].

Закон України № 3703-IX від 9 травня 2024 року (щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування) розширив інструменти участі жителів, зокрема ВПО, у місцевому самоврядуванні — місцеві ініціативи, громадські слухання, консультації, органи самоорганізації населення, а також інші форми місцевої демократії: місцевий референдум, загальні збори жителів, участь у плануванні й розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації та громадське оцінювання діяльності органів місцевого самоврядування. Закон таким чином надав ВПО можливість користуватися тими самими правами участі в управлінні місцевими справами, що й усі інші жителі громади;

---

[75] Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 року № 1260 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812» (Примірне положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1260-2023-п

[76] Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо місцевих програм підтримки ВПО (проаналізовано 1375 місцевих програм; 1022 Ради ВПО). Березень 2026. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/strategiyu-derzhavnoyi-politiki-shchodo-vnutrishnogo-peremishchennya-potribno-zatverditi-negajno

[77] Інтерактивна мапа Рад ВПО. Stabilization Support Services, 2025 (станом на кінець 2025 року: понад 12 000 членів, близько 77% — жінки).

[78] Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо місцевих пр… (цит. вище).

[79] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2… (цит. вище).

[80] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).

для практичного запуску цих механізмів громади мають оновити власні статути до 31 грудня 2026 року. Водночас експертні обговорення засвідчили, що в частині випадків цей закон був інтерпретований громадами як підстава для згортання спеціалізованих програм підтримки ВПО з посиланням на формальну рівність прав; сектор наголошує, що формальна рівність не скасовує необхідності спеціальних механізмів інтеграції[8182]. Дослідження фіксує це як ризик імплементації, а не наслідок самого закону — у формулюванні учасниці експертних обговорень, «закон прирівнює [ВПО] до мешканців громад… і вони ніби розчиняються серед мешканців громади» (повний аналіз і цитата — у 4.2)[83].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV від 8 вересня 2005 року закріплює обов'язок органів влади забезпечувати рівну участь жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (статті 3, 16) та є національною правовою основою для ґендерно відповідального підходу до формування складу та підтримки консультативно-дорадчих органів, включно з Радами ВПО[84].

3.8. Житлове законодавство

13 січня 2026 року ухвалено Закон України «Про основні засади житлової політики» № 4751-IX (чинний з 15 лютого 2026 року), який формує нову правову основу трансформації житлової сфери — від моделі «надання житла» до моделі «забезпечення доступу до житла», включно з розвитком соціального та доступного житла у складі житлового фонду територіальних громад[8586]. Показово, що цим Законом визнано таким, що втратив чинність, Житловий кодекс 1983 року (за винятком окремих статей, які діють до дня початку функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної житлової системи) — що юридично закріплює остаточний відхід від радянської розподільчої моделі[87]. У поєднанні з житловими механізмами нового закону про ВПО (пільгове кредитування, компенсація оренди, викуп житла), програмою «єОселя», інструментами

[81] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).
[82] Закон України від 9 травня 2024 року № 3703-IX (щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20
[83] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202… (цит. вище).
[84] Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV.
[85] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202… (цит. вище).
[86] Закон України «Про основні засади житлової політики» від 13 січня 2026 року № 4751-IX (чинний з 15 лютого 2026 року; визнає таким, що втратив чинність, Житловий кодекс, крім окремих статей, що діють до початку функціонування ЄІАЖС). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4751-20
[87] Закон України «Про основні засади житлової політики» від 13 січня 2026 року… (цит. вище).

Держмолодьжитла та іншими житловими програмами (субсидія на оренду, житлові ваучери до 2 млн грн), Порядком обстеження об'єктів нерухомого майна для проживання ВПО та компенсаційними механізмами за пошкоджене і зруйноване житло (Закон № 2923-IX, Реєстр збитків) це створює багаторівневу, але досі фрагментовану систему житлових рішень, доступність якої для різних груп ВПО залишається ключовим викликом (див. розділ 7, стовп ДІМ).

3.9. Перехідне правосуддя, компенсаційні механізми та відновлення документів

Вимушене переміщення внаслідок збройної агресії Російської Федерації є не лише гуманітарним наслідком війни, а й порушенням міжнародного права, що породжує права постраждалих на реституцію, репарації та ефективні засоби правового захисту. Комплексної рамки перехідного правосуддя Україна наближалася двічі: Комісія з питань правової реформи при Президентові України розробила проєкт концепції перехідного правосуддя ще у 2021 році, однак до повномасштабного вторгнення її не було затверджено; у червні 2026 року сформовано робочу групу з розроблення та затвердження концепції — це друга інституційна спроба. У відповідь Україна вибудовує багаторівневу рамку відповідальності за вимушене переміщення, яку можна описати як послідовну піраміду взаємопов'язаних елементів — від документування до компенсації:

Документування та доказова база. За даними Державної архівної служби України, архіви еволюціонують від пасивних сховищ до «інституцій доказів», що пов'язують документальну спадщину з правами на правду, відшкодування та майбутню відповідальність: із 2022 року оцифровано понад 105 млн сторінок архівних документів, а принцип екстериторіальності дозволяє реєструвати майнові права щодо активів на ТОТ та видавати архівні довідки з архівів АР Крим, Донецької та Луганської областей на основі засвідчених цифрових копій[88]. Стратегія збереження документальної спадщини (2024) визначила створення Архіву війни за незалежність України стратегічним пріоритетом (детально — розділ 7, стовп ПАМ'ЯТЬ).

[88] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи. Державна архівна служба України. URL: https://awfi.arch.gov.ua/ ; Державна архівна служба України запроваджує HUB потенційних фондоутворювачів «Архіву Війни за Незалежність». Історична правда, 13 лютого 2026. URL: https://www.istpravda.com.ua/short/2026/02/13/165682/

Відновлення документів людей. Для людей з досвідом переміщення та мешканців ТОТ доступ до правосуддя і компенсацій починається з базового рівня — документів: Мін'юст запровадив роз'яснені процедури витребування документів про реєстрацію актів цивільного стану з ТОТ, поновлення актових записів, а стаття 317 ЦПК України передбачає спрощену судову процедуру встановлення фактів народження і смерті на тимчасово окупованій території[89]. Утім, дослідження фіксує, що для частини людей з ТОТ саме документальний рівень залишається бар'єром входу до всіх подальших механізмів[90][91].

Міжнародний компенсаційний механізм. Реєстр збитків для України (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена часткова угода Ради Європи, є першим елементом чотириланкового механізму:

заявники → Реєстр збитків → Міжнародна комісія з розгляду претензій → Компенсаційний фонд[92].

Принципово, що вимушене внутрішнє переміщення визнано окремою категорією шкоди — відмінною від знищення житла чи депортації. Станом на грудень 2025 року відкрито 14 із 43 категорій заяв, подано 84 385 заяв орієнтовною вартістю близько 2,484 млрд євро; до середини 2026 року Реєстр отримав понад 170 тисяч заяв, а перелік відкритих категорій заяв суттєво розширено, а за оцінками Мін'юсту, потенційна кількість може сягнути 6–8 млн[93].

Ризик збереження доказів. Міжнародна практика засвідчує різні моделі довгострокового збереження доказових масивів: архіви Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди залишилися під юрисдикцією ООН, тоді як Колумбія інтегрувала архів своєї Комісії

[89] Порядок встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території (стаття 317 ЦПК України); роз'яснення Міністерства юстиції України щодо витребування та отримання документів про реєстрацію актів цивільного стану особами, які проживають на ТОТ. Система безоплатної правової допомоги. URL: https://legalaid.gov.ua/novyny/poryadok-vstanovlennya-faktu-narodzhennya-abo-smerti-na-tymchasovo-okupovanij-terytoriyi/

[90] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).

[91] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україні. Розгорнуті результати аналізу експертних фокус-групових інтерв'ю. Міжнародний фонд «Відродження», червень 2025.

[92] Register of Damage for Ukraine (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена часткова угода Ради Європи; перший елемент міжнародного компенсаційного механізму (заявники — Реєстр збитків — Міжнародна комісія з розгляду претензій — Компенсаційний фонд). URL: https://rd4u.coe.int/

[93] Register of Damage for Ukraine (RD4U)... (цит. вище).

правди до національної архівної системи. Для України це означає конкретний ризик: масив записів Реєстру збитків не є власністю України і після завершення мандата міжнародного механізму може виявитися поза її розпорядженням. Мінімізувати цей ризик здатне паралельне довгострокове збереження цифрових доказів у Національному архівному фонді та Архіві війни за незалежність України[94].

Питання моральної шкоди, втрати соціальних зв'язків, документування досвіду переміщення та збереження локальної пам'яті залишаються недостатньо інтегрованими у державну політику[95]. Рамка відповідальності має розглядатися ширше, ніж категорії Реєстру збитків, і включати шкоду, завдану вимушеним внутрішнім переміщенням як таким[9697]. Дієвість усієї піраміди — від архіву до компенсаційного фонду — критично залежить від змістовної участі самих переміщених осіб у документуванні, формуванні політики та механізмах підзвітності; саме цю роль уже виконують Ради ВПО та Конгрес Рад ВПО, представлені у міжвідомчій робочій групі з розбудови Архіву війни (див. розділ 7, стовпи ПАМ'ЯТЬ і ГОЛОС)[98].

[94] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[95] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).
[96] Там само.
[97] Register of Damage for Ukraine (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена ча… (цит. вище).
[98] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).

Результати першого компонента: переоцінка адвокаційних пріоритетів у 2026 році

4.1. Досвід використання консолідованої адвокаційної позиції 2025 року

Консолідована адвокаційна позиція 2025 року[99] систематизувала десять ключових проблемних напрямів політики щодо ВПО — від недостатньої міжвідомчої координації та розриву між формуванням і реалізацією політики до недостатньої інституціоналізації Рад ВПО, обліку житлового фонду та економічної інклюзії мешканців місць тимчасового проживання (МТП). Розгорнута версія документа (за результатами аналізу експертних фокус-групових інтерв'ю, червень 2025 року) деталізувала ті самі проблемні поля, структурувавши їх в одинадцять напрямів — тобто одинадцять напрямів розгорнутої версії є деталізацією десяти напрямів короткої позиції, а не окремим переліком з адресними рекомендаціями конкретним органам влади — від відновлення Координаційного штабу з питань ВПО (постанова КМУ від 18 квітня 2023 року № 330) до перегляду постанов № 495 (тимчасове житло), № 930 (стандарти МТП) та № 470 (координаційні центри підтримки цивільного населення)[100]. Показово, що два з одинадцяти напрямів було присвячено безпосередньо Радам ВПО: «Інституціоналізація та стандартизація діяльності Рад ВПО» (створення загальнонаціонального координуючого механізму, регламентація ролей рад різних рівнів, інвентаризація чинних рад, доповнення Примірного положення індикативними критеріями ефективності) та «Ради ВПО як повноцінні учасники місцевого врядування» — з ключовою тезою, що «волонтерство не дорівнює системності», та рекомендацією передбачити щонайменше одну оплачувану посаду (координатора/-ки або секретаря/-ки) у складі Ради на рівні громади[101]. Окремий блок документа фіксував критичні прогалини внаслідок скорочення фінансування: найбільших скорочень зазнали організація евакуації, підтримка МТП, реагування на випадки домашнього та ґендерно зумовленого насильства, екстрена грошова допомога та психосоціальна підтримка — з

[99] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україні... (цит. вище).
[100] Там само.
[101] Там само.

особливими ризиками для одиноких матерів з малими дітьми та людей пенсійного віку[102]. Річна переоцінка засвідчила неоднозначні оцінки корисності документа. Більшість учасниць і учасників ФГД погоджувалися, що позиція реалістично відображала основні проблеми станом на 2025 рік. На національному рівні документ сприймався як інструмент звірки й систематизації позицій сектору; на місцевому рівні окремо відзначалася його «легітимізуюча функція»: для Рад ВПО та громадських організацій посилання на консолідовану позицію допомагало підсилювати власну роль у взаємодії з місцевою владою та демонструвати, що проблеми, з якими вони працюють, є структурними прогалинами політики, а не поодинокими локальними випадками[103].

«...коли ти приходиш з ідеями до партнерів чи міської ради, а тобі кажуть, що це неактуально або що на це немає ресурсів, ми можемо відповісти: "Дивіться, це не особисто моя позиція — це позиція громадянського суспільства, це тенденція, яка є в Україні"... Не скажу, що це завжди працює, але десь 50 на 50 завдяки цьому документу ми створюємо нові речі, нові прецеденти і працюємо на випередження». — учасниця експертного обговорення місцевого рівня, квітень 2026 року[104]

Ключовими обмеженнями формату були визнані: (1) співвідношення між стислістю позиції та складністю проблем — локальним акторам бракувало практичної деталізації, дорожніх карт і прикладів успішних практик; (2) відсутність процесного супроводу після публікації — тематичних робочих груп, коаліцій навколо окремих напрямів, плану поширення. Звідси головний методологічний висновок циклу 2026 року: консолідована адвокаційна позиція не може ефективно працювати лише як фінальний текстовий продукт — її цінність залежить від механізму подальшого просування, використання та оновлення[105].

4.2. Динаміка 2025–2026 років: покращення, погіршення, відтворювані проблеми

Покращення (переважно на національному рівні). Учасниці та учасники фіксували: закріплення координуючого мандату у сфері ВПО за Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України; підготовку Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2030 року; передачу окремих функцій соціального захисту до Пенсійного

[102] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україні... (цит. вище
[103] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[104] Там само.
[105] Там само.

фонду України (з 1 липня 2025 року) та розширення цифрового доступу до допомоги; певну динаміку в житловій сфері — інвентаризацію житлового фонду, масштабування програм «єОселя» та «єВідновлення», розширення програм пільгового кредитування Держмолодьжитла для ВПО[106]. Водночас оцінка залишалася обережною: сама наявність відповідального міністерства ще не гарантує міжвідомчої координації, а цінність стратегії залежатиме від якості операційного плану, ресурсів та спроможності транслювати цілі у практичні зміни на рівні громад.

Погіршення (переважно на місцевому рівні). Локальні актори фіксували поступову втрату пріоритетності теми ВПО у порядку денному громад: зниження уваги до специфічних потреб переміщених осіб, скорочення або відсутність місцевих програм підтримки, небажання окремих ОМС приймати новоприбулих ВПО, зміщення фокусу з підтримки ВПО на ширші категорії всіх мешканців громади. У дискусіях це зміщення часто пов'язували із законодавчим прирівнюванням ВПО до жителів громад (Закон № 3703-IX): зміна, покликана посилити участь ВПО у місцевому самоврядуванні, на практиці подекуди використовується як аргумент проти створення цільових інструментів підтримки[107][108].

«У нас іде така політика, що їх прирівнюють, закон прирівнює, до мешканців громад... Рада ВПО не має впливу на органи місцевого самоврядування, і в нас відсутні окремі програми підтримки внутрішньо переміщених осіб. Це дуже відчутно: вони (ВПО), знаєте, ніби розчиняються серед мешканців громади». — учасниця експертного обговорення місцевого рівня, квітень 2026 року[109]

Окремими зонами ризику визначено: фрагментованість евакуаційних процесів попри оновлення нормативного регулювання (Закон № 4779-IX щодо обов'язкової евакуації)[110]; зростання напруження між ВПО та приймаючими громадами і всередині спільноти ВПО (зокрема між хвилями переміщення 2014 та 2022 років і між ВПО з ТОТ та з інших територій); невидимість інтеграційних потреб ВПО поза МТП.

Відтворювані проблеми. Більшість пріоритетів 2025 року не отримала системного вирішення. Наскрізним поясненням є розрив між активністю на рівні формування політики та відсутністю відчутного

[106] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[107] Там само.
[108] Закон України від 9 травня 2024 року № 3703-IX (щодо народовладдя на рівні місцевого сам... (цит. вище).
[109] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[110] Закон України № 4779-IX щодо обов'язкової евакуації з територій активних і можливих бойо... (цит. вище).

результату для ВПО: проблеми роками визнаються, включаються до стратегій, однак рідко доходять до рівня повноцінного впровадження, ресурсного забезпечення та вимірюваного результату — стан, який учасниці та учасники описували як «тривалу незавершеність» або перебування «в процесі, а не в результаті»[111].

Складовою переоцінки було інтерактивне голосування учасників і учасниць фокус-групових дискусій: під час кожного обговорення респонденти через онлайн-форму обирали до трьох викликів, які, на їхню думку, залишаються найактуальнішими, а також виклики, що втратили пріоритетність, і ті, вирішення яких виглядає найдосяжнішим. Агреговані результати голосування (n=30 у чотирьох експертних групах, квітень 2026 року) наведено на Рисунку 11: найактуальнішими визнано житловий блок (57%) та відсутність координації і ослаблення спроможності державного апарату (53%); третину голосів набрали обмежені механізми зворотного зв'язку (33%), слабка система обліку потреб ВПО (30%) та відсутність належної інституціоналізації Рад ВПО (30%)[112].

Рисунок 11. Які виклики залишаються найактуальнішими: голосування учасників експертних обговорень (n=30, до трьох відповідей)

Рисунок 11. Інтерактивне голосування учасників експертних обговорень (n=30). Джерело: інтерактивне голосування під час фокус-групових дискусій, квітень 2026 року[113].

[111] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[112] Там само.
[113] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).

Таблиця 3. Пріоритети 2025 року: що переноситься у 2026 рік і як змінюється

Пріоритет 2025	Оцінка та статус	Суть зміни у 2026
1. Координація та спроможність державного апарату	Висока · переноситься	Мандат Мінсоцполітики закріплено, але дієвих механізмів координації та трансляції на місцевий рівень бракує
2. Розрив «формування політик — впровадження»	Висока · доповнюється	Об’єднується з № 3: дисфункція зв’язків «центр — громади» — ключова проблема кожного обговорення
3. Перевантаження місцевого рівня	Середня · доповнюється	Див. № 2
4. Облік ВПО та аналіз потреб	Середня · переноситься	Системна проблема не вирішена
5. Координація гуманітарної допомоги на місцях	Мала · не переноситься	Проблема змістилася до фактичного скорочення чи відсутності допомоги, особливо для новоприбулих ВПО
6. Мандат релокованих ВЦА	Середня · змінюється	Уточнити мандат, не підважуючи роль ВЦА як інституційного зв’язку з ТОТ
7. Економічна інтеграція мешканців МТП	Середня · змінюється	Розширюється до економічної автономності та самозабезпечення ВПО загалом
8. Вразливість людей з ТОТ	Висока · доповнюється	Додаються питання ідентичності, зв’язку з державою та підтримки людей з ТОТ

Пріоритет 2025	Оцінка та статус	Суть зміни у 2026
9. Облік житлового фонду	Висока · змінюється	Від обліку фонду — до реального доступу ВПО до житла та довгострокових рішень
10. Інституціоналізація Рад ВПО	Середня · переноситься	Радам бракує важелів впливу на ОМС та ресурсного забезпечення — попри оновлення нормативної бази

Джерело: аналітична записка «Переоцінка адвокаційних пріоритетів...», 2026[114]. Оцінка актуальності визначалася на основі голосування під час експертних обговорень і додатково перевірялася через якісний аналіз згадок відповідних тем у дискусіях.

4.3. Практична здійсненність політик як центральна адвокаційна проблема

Ключовий аналітичний висновок першого компонента: проблема політики щодо ВПО часто полягає не у відсутності рішень, а в недостатній ефективності та дієвості втілення ухвалених рішень на практиці. Виокремлено три типи бар'єрів:

Процедурні бар'єри та нереалістичні умови доступу. Приклад — послуга «муніципальна няня» (постанова КМУ від 30 січня 2019 року № 68): релевантна за задумом, але обмежена складністю оформлення, вимогою офіційного договору, неможливістю залучити родичів першого ступеня споріднення та невідповідністю компенсації ринковій вартості догляду; у 2025 році компенсацію отримали лише 2 480 родин[115][116].

Структурні бар'єри середовища. Приклад — субсидія на оренду житла для ВПО (постанова КМУ від 25 жовтня 2024 року № 1225, старт 29 січня 2025 року): практична доступність залежить від нерегульованого ринку оренди, неготовності власників укладати офіційні договори та відсутності житла за прийнятною ціною[117][118].

---

[114] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[115] Там само.
[116] Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 68 «Деякі питання надання послуги з догляду за дитиною до трьох років "муніципальна няня"» (зі змінами 2024 року).
[117] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[118] Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 року № 1225 (субсидія на оренду житла для ВПО; старт програми — 29 січня 2025 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1225-2024-п

Слабкість зворотного зв'язку між місцевим і національним рівнями. Громади не мають зрозумілих каналів системного повідомлення про неефективність процесів; ОМС не мають стимулів відкрито звітувати про проблеми виконання рішень, «спущених згори»[119].

За результатами переоцінки, подальша адвокація має бути зосереджена на практичній здійсненності політик: чи доходять вони до громад і ВПО, чи мають ресурси для виконання, чи враховують локальний досвід, чи вимірюється їхній результат і чи змінюють вони фактичний доступ людей до підтримки. Змістовно оновлено чотири напрями: житлова тема розширена від обліку фонду до комплексної політики доступу до житла; питання людей з ТОТ — до ширшого фокусу на документах, молоді, освіті та праві на ідентичність; тема Рад ВПО зміщена від формальної інституціоналізації до реального впливу, ресурсів і механізмів реагування ОМС на їхні пропозиції; економічна інтеграція — до питань економічної автономності та людського капіталу[120].

[119] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[120] Там само.

Результати другого компонента: гендерний аналіз участі переміщених жінок у Радах ВПО

5.1. Контекст: гендерна структура Рад ВПО

Склад Рад ВПО має виражену гендерну специфіку. Станом на березень 2026 року в Україні, за даними спеціальної доповіді Омбудсмана, діє 1022 Ради ВПО[121]; за даними національного мапування, загальна кількість їхніх членів перевищує 12 000 осіб, з яких близько 77% становлять жінки[122]. Попри загальне домінування жінок, їхня частка є нижчою серед голів Рад ВПО (68%) порівняно із загальним складом (76–77%), тоді як серед заступниць/заступників та секретарок/секретарів вона є ще вищою (80%)[123]. Це свідчить про тенденцію до відносного зростання частки чоловіків на більш формально впливових позиціях, що перегукується з ширшим контекстом недопредставленості жінок на оплачуваних керівних посадах в органах місцевого самоврядування попри їхню високу громадську активність[124]. Діяльність у Радах ВПО здійснюється на волонтерських засадах і не передбачає фінансового забезпечення, тому висока представленість жінок може також свідчити про відтворення гендерно нерівномірного розподілу неоплачуваної сервісної та доглядової праці: за оцінками Міжнародної організації праці, жінки й дівчата виконують понад три чверті неоплачуваної доглядової праці у світі[125].

Кількісне опитування в межах дослідження (n=181, з них 88,8% жінки; 106 переміщених жінок) підтверджує профіль високої спроможності: 50% опитаних переміщених членкинь Рад ВПО мали повну вищу освіту, 26% — більше однієї вищої освіти, 11% — професійну освіту; 48% належали до вікової групи 36–49 років, 30% — 50–59 років. 75% повідомили про

[121] Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо місцевих пр... (цит. вище).
[122] Інтерактивна мапа Рад ВПО. Stabilization Support Services, 2025 (станом на кінець 2025 р... (цит. вище).
[123] Звіт «Спроможності та виклики Рад ВПО. Результати Загальнонаціональної Оцінки». IMPACT Initiatives (REACH) та Stabilization Support Services, травень 2025. URL: https://repository.impact-initiatives.org/document/impact/12685486/REACH-SSS_Capacities_and_Challenges_of_IDP_Councils_May2025_UKR.pdf
[124] Розширення прав і можливостей переселенок: роль Рад ВПО у місцевій демократії та підтримці громад. Stabilization Support Services. URL: https://sss-ua.org/news/rozshyrennia-prav-i-mozhlyvostey-pereselenok-rol-rad-vpo-u-mistseviy-demokratii-ta-pidtrymtsi-hromad/
[125] International Labour Organization. Care work and care jobs for the future of decent work. Geneva: ILO, 2018.

переміщення після 2022 року, 8% — у період 2014–2021 років, 16% мали подвійний досвід переміщення[126].

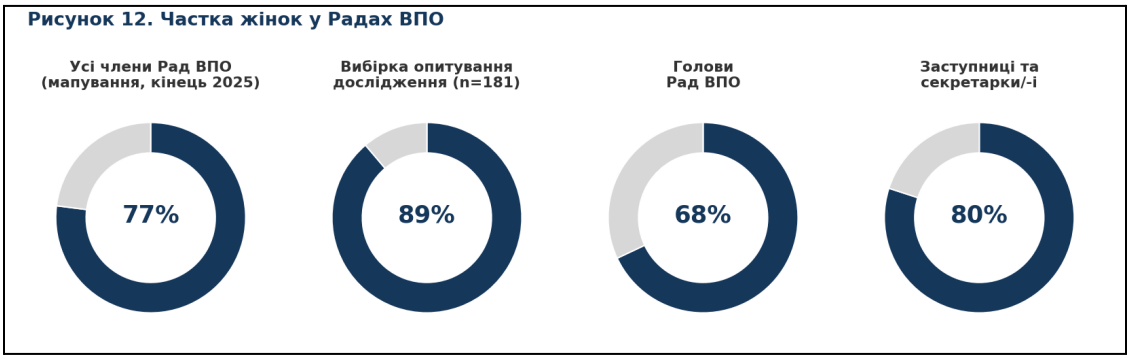

Рисунок 12. Частка жінок у Радах ВПО

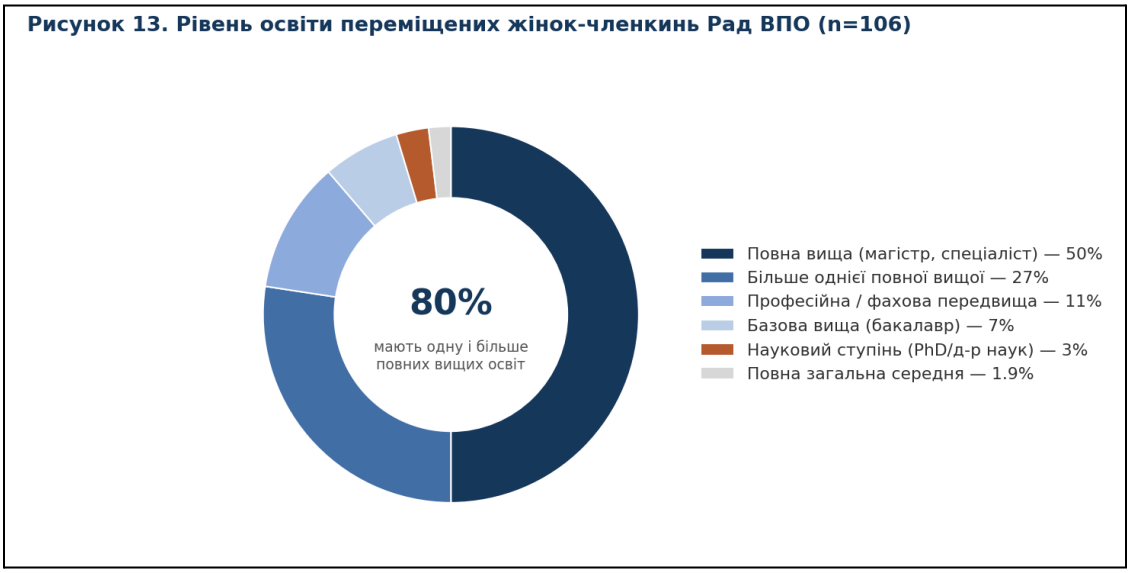

Рисунок 13. Рівень освіти переміщених жінок-членкинь Рад ВПО (n=106)

Прикметно, що участь у Радах поєднується з високою економічною активністю: 74% переміщених жінок-членкинь працюють повний робочий день, ще 18% — неповний день або на фрилансі; лише 8% наразі не працюють (Рисунок 14). Це підкреслює: волонтерська діяльність у Радах є додатковим навантаженням поверх повної зайнятості, а не її заміщенням[127].

[126] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[127] Там само.

Рисунок 14. Поточна зайнятість членів і членкинь Рад ВПО. *Джерела рисунків 12–14: національне мапування SSS[128]; звіт IMPACT/SSS[129]; кількісне опитування дослідження, розрахунки за масивом даних[130].*

5.2. Передумови участі та канали входу

Глибинні інтерв'ю (11 переміщених жінок віком від 31 до 63 років) показують, що участь жінок у Радах ВПО спиралася на попередній досвід роботи з людьми, управління або неформальної допомоги: 10 з 11 учасниць до переміщення були працевлаштовані (вчительки, керівниці освітніх закладів, підприємиці, працівниці сфери послуг), окремі мали досвід депутатства або взаємодії з ОМС. Близько половини (5 з 11) активно волонтерили ще до переміщення. Показово, що частина жінок ідентифікувала власний багаторічний досвід допомоги іншим як «особисте хобі», а не форму громадської залученості, — і лише в процесі інтерв'ю переосмислювала його як релевантний громадський досвід[131].

[128] Інтерактивна мапа Рад ВПО. Stabilization Support Services, 2025 (станом на кінець 2025 р... (цит. вище).
[129] Звіт «Спроможності та виклики Рад ВПО. Результати Загальнонаціональної Оцінки» (цит. вище).
[130] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[131] Там само.

Рисунок 1. Досвід громадської, волонтерської та інституційної залученості до участі в Раді ВПО, за групами респондентів. *Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026*[132].

Вимушене переміщення супроводжувалося комбінаціями втрат — житла, доходу, професійного статусу, здоров'я, соціальних зв'язків. Принциповою була різниця у стартових опорах: за наявності стабільного доходу, родинної підтримки або професійної зайнятості участь у Раді ВПО частіше ставала додатковим ресурсом; за браку таких опор вона легше перетворювалася на ще один рівень відповідальності. Майже половина учасниць (5 з 11) мала дорослих дітей, що зменшувало побутові обмеження; інші поєднували участь із доглядом за малими дітьми, дітьми з інвалідністю або дорослими з погіршеним станом здоров'я. За даними опитування, жінки-ВПО частіше за інші групи повідомляли про самостійний догляд за дітьми (22% проти 17% у загальній вибірці); серед

[132] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

20 чоловіків-респондентів лише один вказав на самостійний догляд за дитиною[133].

Вхід до Ради ВПО рідко був результатом заздалегідь сформованого наміру: у 6 з 11 кейсів жінок запросили представники ОМС чи члени Ради — підставою була вже наявна видимість жінки в громаді; самостійний пошук фіксувався лише у 3 з 11 кейсів. Первинна мотивація була пов'язана з власним досвідом проходження через систему допомоги («зробити цей процес простішим для інших») та соціально-відновлювальною функцією участі — встановленням контактів, виходом за межі родини, відновленням відчуття дієздатності після переміщення[134].

5.3. Форми залученості та фемінізація «невидимої» роботи

За даними опитування, найпоширенішими формами залученості переміщених жінок були участь у засіданнях Ради (61%), безпосередня робота з ВПО (40%), взаємодія з громадськими організаціями, донорами або партнерами (40%), взаємодія з ОМС та участь у процесах ухвалення рішень (31%). Експертні інтерв'ю фіксують нерівномірний розподіл роботи всередині Рад: реальну активність часто забезпечує невелике ядро, тоді як частина складу залишається формально залученою. Окрему увагу експертки звертали на адміністративну роботу — підготовку протоколів і документів, організацію засідань, ведення комунікації — менш помітну, ніж публічні заходи чи представницькі функції, але таку, що фактично забезпечує регулярність роботи Ради[135].

[133] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[134] Там само.
[135] Там само.

Рисунок 2. Інтенсивність залученості до роботи Ради ВПО, за групами респондентів.
Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026[136].

Саме тут дослідження фіксує найвиразнішу гендерну динаміку. Серед усієї вибірки опитування 12% респондентів (22 особи) вказали підготовку документації або протоколів однією з основних активностей у Раді ВПО — усі вони були жінками. Там, де таку роботу виконують не працівниці ОМС, вона переважно припадає на переміщених жінок (6 з 7 випадків) і набуває характеру додаткової неоплачуваної або напівформальної відповідальності. Водночас підготовка документації була одним із найменш бажаних напрямів залучення (лише 3% хотіли б займатися нею більше; серед чоловіків таких відповідей не було). Це поєднання — функціональна необхідність адміністративної роботи, її низька привабливість і виконання виключно жінками — дає підстави говорити про фемінізацію менш видимої підтримувальної роботи в Радах ВПО[137].

Щонайменше у двох кейсах фіксувалася ситуація, коли чоловік у Раді асоціювався з більшим авторитетом і сприймався як «природніший» кандидат на керівну роль; одна з учасниць прямо рефлексувала про можливу присутність внутрішнього сексизму та ейджизму у сприйнятті лідерства. Водночас дані не вказують на витіснення жінок із представницьких ролей: у 9 з 11 кейсів саме жінки були основними

[136] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).
[137] Там само.

видимими учасницями роботи Ради. Проблема полягає не у відсутності жінок у публічній роботі Рад ВПО, а в розподілі статусних, адміністративних і підтримувальних функцій[138].

5.4. Типологія траєкторій участі

Порівняльний аналіз кейсів дозволив виокремити три основні траєкторії участі переміщених жінок у Радах ВПО[139]:

Тип 1. Рада ВПО як канал зміни кар'єрної траєкторії у сфері місцевої публічної участі (3 з 11 кейсів). Участь відкривала доступ до нової роботи, статусу, експертизи, контактів і подальших професійних амбіцій. Ця траєкторія формувалася тоді, коли жінки вже частково стабілізували життєву ситуацію і не мали інтенсивного щоденного доглядового навантаження. Кількісні дані вказують, що вона не є найпоширенішою: 65% опитаних переміщених членкинь зазначили, що участь поки не вплинула на їхній кар'єрний шлях.

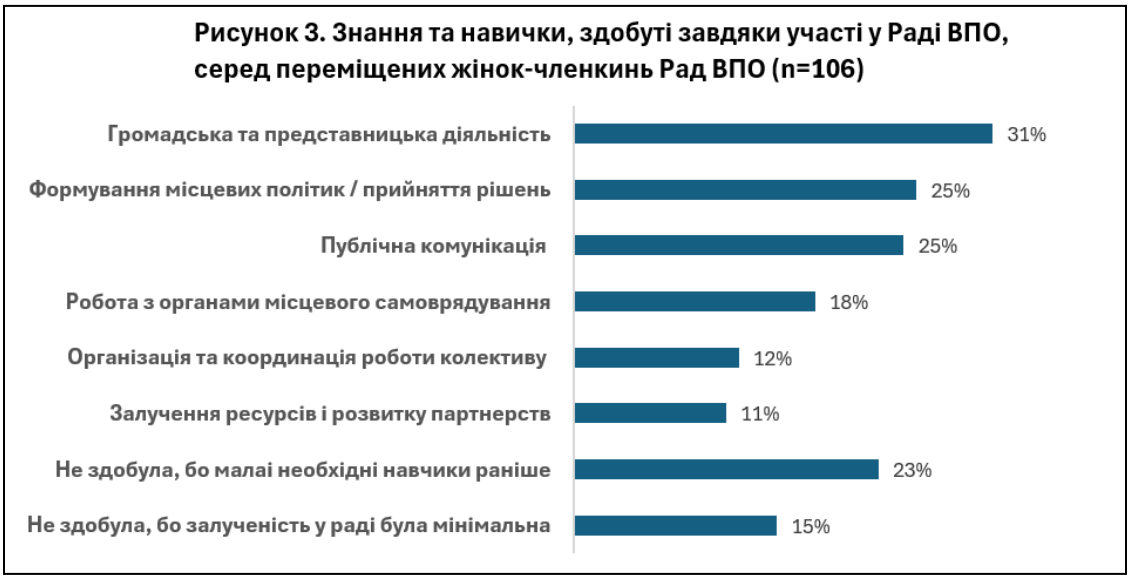

Рисунок 3. Знання та навички, здобуті завдяки участі у Раді ВПО, серед переміщених жінок-членкинь Рад ВПО (n=106).

[138] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[139] Там само.

Рисунок 4. Нові професійні можливості, відкриті завдяки участі у Раді ВПО, серед переміщених жінок-членкинь Рад ВПО (n=106). Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026[140].

Тип 2. Рада ВПО як ресурс соціальної включеності без зміни основної кар'єрної траєкторії (5 з 11 кейсів). Для старших професійно реалізованих жінок участь була застосуванням уже сформованої суб'єктності («Мені достатньо своїх посад! А це — для душі»); для молодших, які поєднували участь із роботою і доглядом за малими дітьми, — контрольованим середовищем поступового набуття досвіду через документаційну та організаційну роботу. Хоча участь не ставала переломним моментом професійного життя, 62% опитаних зазначили, що здобули принаймні одну нову навичку; респондентки частіше пов'язували діяльність у Раді з відчуттям сенсу, видимістю та користю, ніж зі стресом або втомою.

[140] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

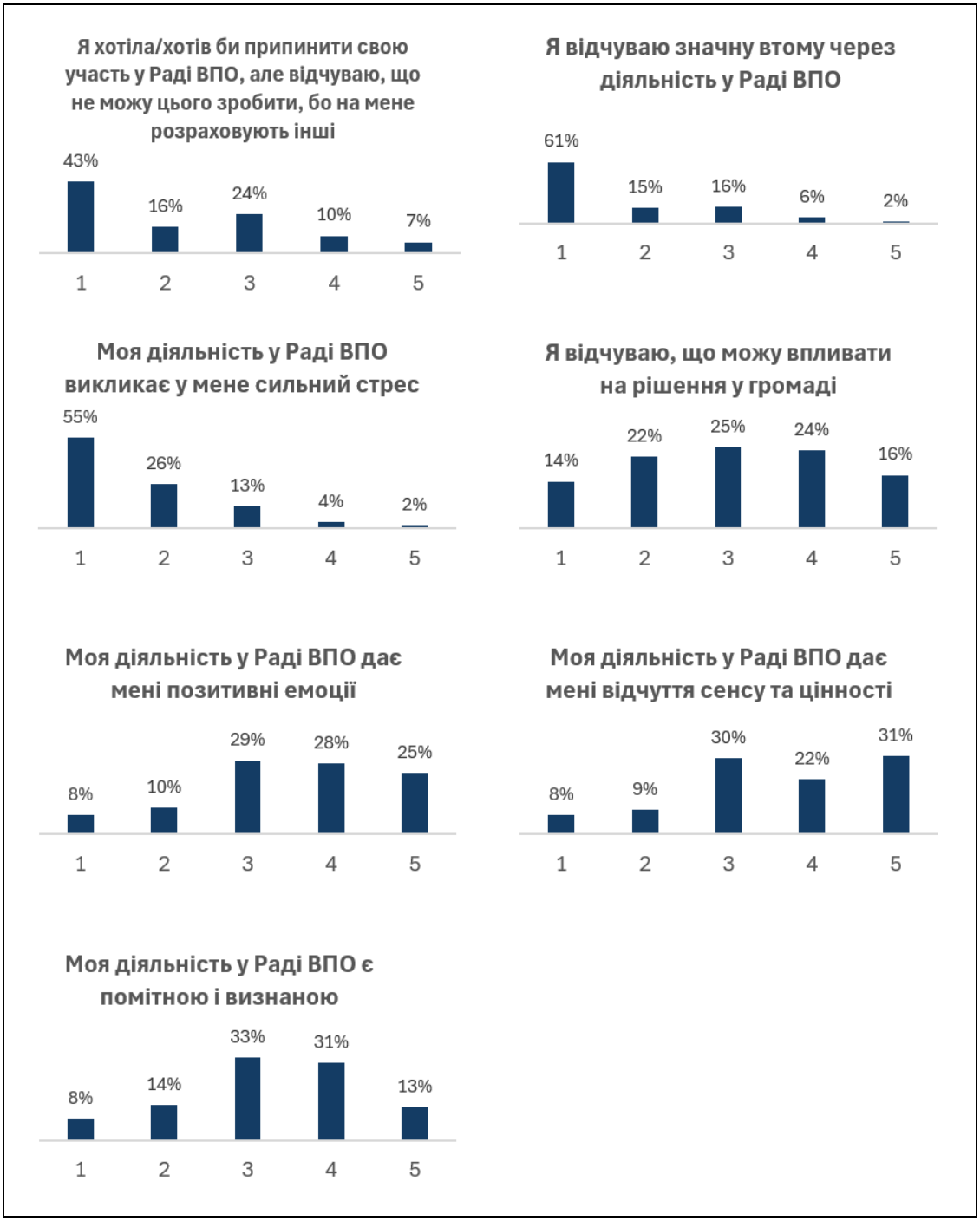

Рисунок 5. Оцінка різних аспектів участі у Раді ВПО за шкалою від 1 до 5, де 1 — повністю не погоджуюсь, а 5 — повністю погоджуюсь, серед переміщених жінок-членкинь Рад ВПО (n=106). Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026[141].

[141] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

Тип 3. Рада ВПО як тягар персоналізованої відповідальності в умовах слабкої підтримки (3 з 11 кейсів). Траєкторія характерна для жінок із високим доглядовим навантаженням (зокрема одиноких матерів та жінок, які одноосібно здійснюють догляд), погіршенням доходу після переміщення та переїздом у менші населені пункти. Ключовий механізм — накопичення зобов'язань без достатньої підтримки: компетентність однієї жінки починає компенсувати слабку активність інших членів Ради, обмежену залученість ОМС та нестачу локальних механізмів підтримки ВПО. Вихід з активності стає морально складним:

«...іноді буває таке, що я приходжу (додому) і кажу, що все, не хочу, вже нічого не хочу, і не можу. А утром встаю і кажу собі: а хто, як не я?» — учасниця глибинного інтерв'ю, квітень 2026 року[142]

Кількісні дані вказують, що третій тип не є домінантним (більшість респонденток не оцінювали поєднання участі з іншими сферами життя як складне), однак брак часу (48%), емоційне виснаження (31%) та нерівномірний розподіл навантаження в раді (21%) залишалися помітними труднощами.

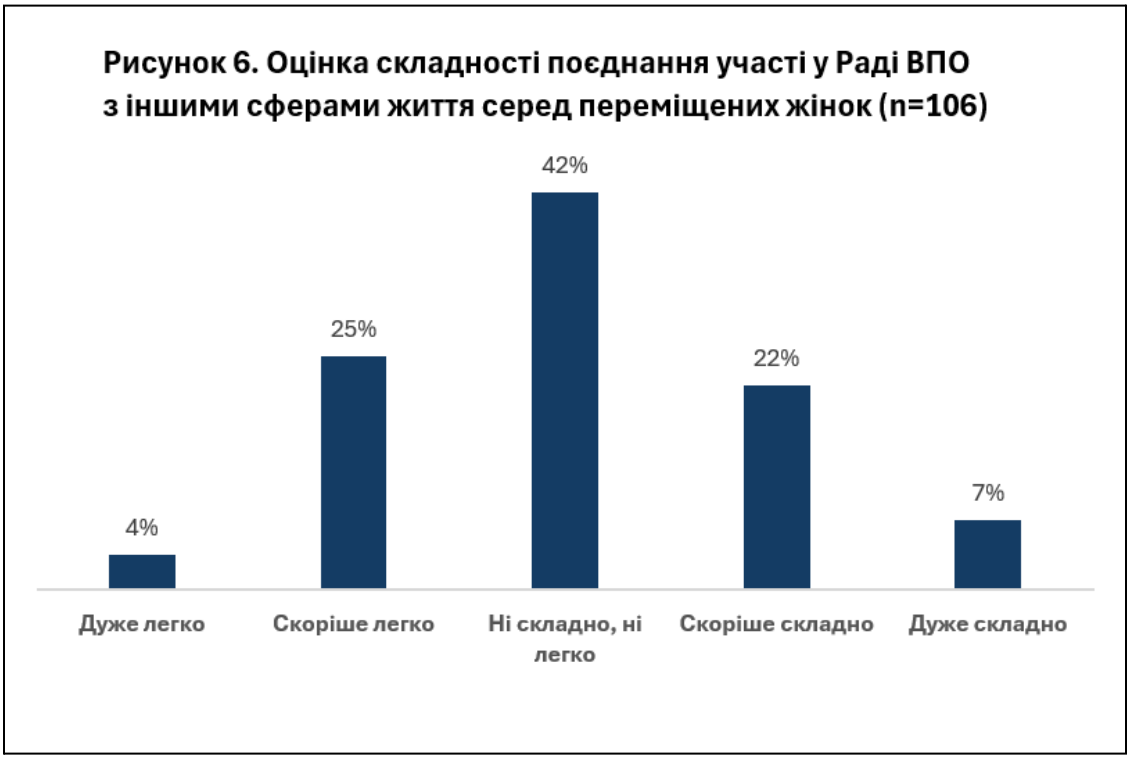

Рисунок 6. Оцінка складності поєднання участі у Раді ВПО з іншими сферами життя серед переміщених жінок (n=106).

[142] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

Рисунок 7. Труднощі та втрати, пов'язані з участю у Раді ВПО, серед переміщених жінок (n=106). Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026[143]. Цей тип слід розглядати як окрему зону ризику, що виникає за поєднання високої індивідуальної мотивації, слабкої інституційної підтримки і нерівномірного розподілу роботи. Важливо: траєкторія не є незмінною — менторський супровід громадської організації та активізація інших членів Ради здатні зменшити ізольованість учасниці та зробити залученість менш виснажливою[144].

5.5. Амбіції та бар'єри

Серед переміщених жінок-членкинь Рад ВПО 53% хотіли б у майбутньому працювати у громадському секторі, 25% — започаткувати власну ініціативу, 18% — займатися адвокацією або правозахистом, 17% — працювати в ОМС, 12% — розвиватися у політичній діяльності. Політична діяльність сприймалася як найменш бажана через асоціації з корупцією та жорсткою конкуренцією. Найчастіші бар'єри реалізації планів: брак часу (44%), досвіду (30%), підтримки і корисних контактів (27%), доступу до процесів ухвалення рішень (26%), знань і навичок (25%)[145].

[143] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[144] Там само.
[145] Там само.

Рисунок 8. Подальші професійні та громадські амбіції переміщених жінок-членкинь Рад ВПО (n=106).

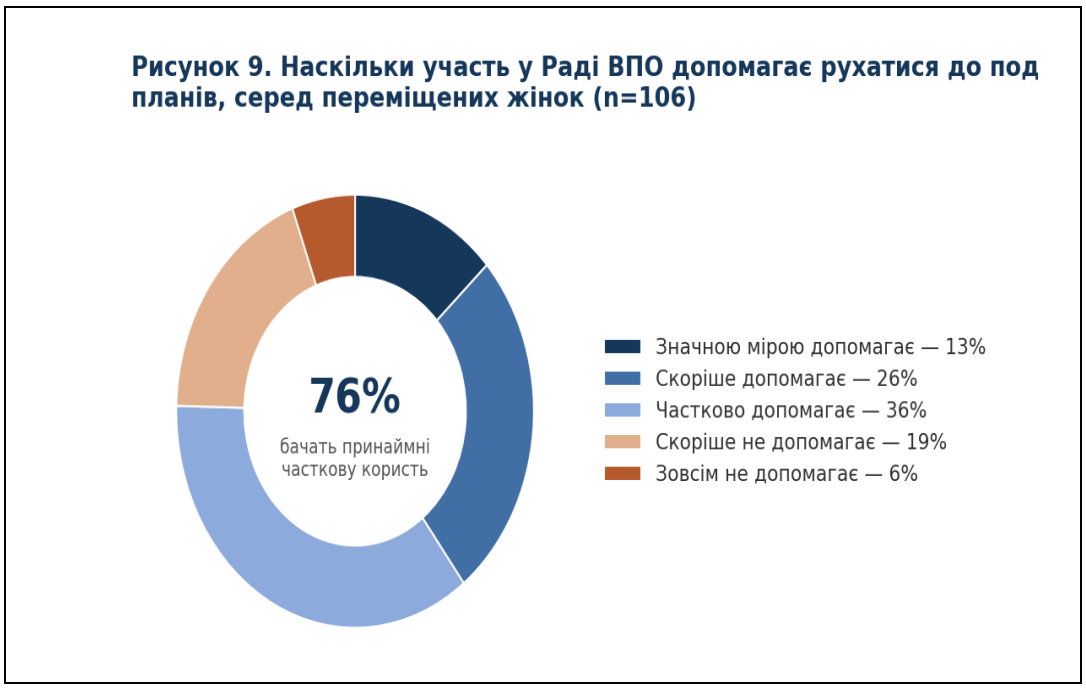

Рисунок 9. Наскільки участь у Раді ВПО допомагає рухатися до цих планів (n=106).

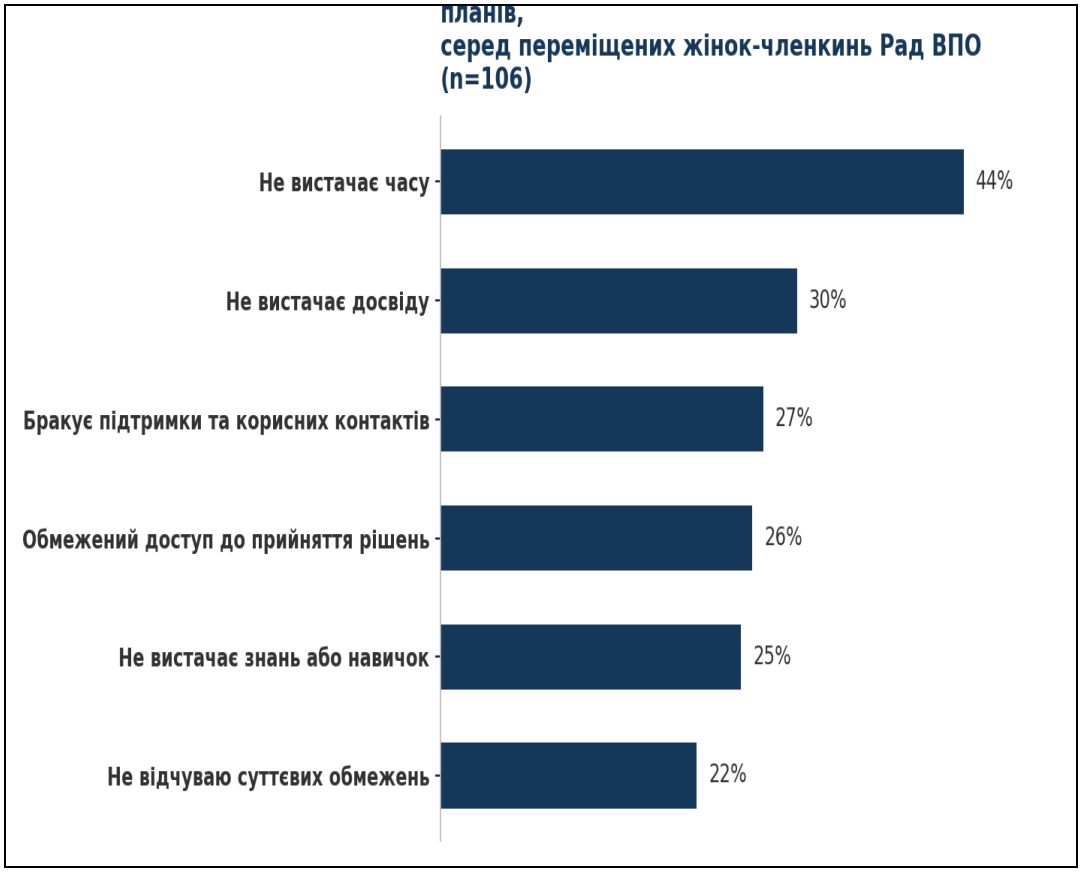

Рисунок 10. Чого бракує для реалізації подальших планів (n=106). Джерело: кількісне опитування членів і членкинь Рад ВПО, квітень–травень 2026; розрахунки за масивом даних дослідження[146]*. Показово, що лише 6% переміщених жінок вважають, що участь у Раді зовсім не допомагає їхнім подальшим планам, — натомість 76% бачать принаймні часткову користь.*

[146] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище)..

«Жінки. Мир. Безпека» в дії: Ради ВПО як практична інфраструктура реалізації порядку денного 1325

Порядок денний «Жінки. Мир. Безпека» побудований на чотирьох базових компонентах: участь (participation), запобігання (prevention), захист (protection) та допомога і відновлення (relief and recovery)[147]. Результати обох компонентів дослідження дозволяють стверджувати, що Ради ВПО de facto реалізують кожен із цих компонентів на рівні громад — і саме тому мають бути юридично та програмно визнані частиною інфраструктури імплементації НПД 1325.

Участь. Жінки становлять 88,8% респондентів опитування членів Рад ВПО та близько 77% загальнонаціонального складу Рад[148][149]. Через Ради жінки з досвідом переміщення входять у процеси ухвалення рішень: 31% опитаних переміщених жінок взаємодіють з ОМС та долучаються до обговорення рішень і політик. Результати опитування демонструють значний перетин між участю жінок ВПО у Радах ВПО, жіночих коаліціях, локальних консультативно-дорадчих органах та громадських ініціативах, пов'язаних із реалізацією порядку денного 1325: частина респонденток одночасно бере участь у більш ніж одній консультативній або координаційній структурі, що свідчить про формування на місцевому рівні неформальної мережі жіночого лідерства та партисипативної інфраструктури навколо питань відновлення, соціальної згуртованості та життєстійкості[150]. Це — пряма відповідь на вимогу резолюції 1325 щодо збільшення представництва жінок на всіх рівнях прийняття рішень та на зобов'язання статті 16 Закону України № 2866-IV[151].

Запобігання та соціальна згуртованість. Ради ВПО виконують функцію комунікаційного містка між ВПО, приймаючими громадами та органами влади; в умовах зафіксованого першим компонентом

[147] UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security; наступні резолю... (цит. вище).
[148] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[149] Інтерактивна мапа Рад ВПО. Stabilization Support Services, 2025 (станом на кінець 2025 р... (цит. вище).
[150] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[151] Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вере... (цит. вище).

зростання напруження між групами (див. 4.2) саме ця медіаційна робота — переважно жіноча — знижує конфліктний потенціал у громадах і працює на запобігання ескалації соціальних напружень[152][153].

Захист. Через безпосередню роботу з ВПО (40% опитаних переміщених жінок) членкині Рад забезпечують виявлення вразливих випадків, супровід звернень і доступ до механізмів захисту — включно з питаннями, критичними для жінок: захист від ґендерно зумовленого насильства, доступ до соціальних послуг, житла, документів. Ця функція кореспондує із зобов'язаннями держави за Стамбульською конвенцією[154] та положеннями НПД 1325 щодо захисту жінок, які зазнали впливу конфлікту[155]. Практика підтверджує і власне безпековий вимір цієї роботи: членкині Рад ВПО долучаються до регіональних коаліцій 1325 (зокрема на Закарпатті) та беруть участь у проведенні аудитів безпеки, за результатами яких органам місцевого самоврядування пропонуються конкретні рішення для покращення безпеки на місцях (за свідченнями учасниць процесу верифікації цього документа).

Допомога і відновлення. Дослідження демонструє, що жінки виконують значну частину «невидимої» роботи, яка підтримує участь, згуртованість громад і місцеву стійкість[156][157]. Водночас Ради ВПО рідко розглядаються як частина інфраструктури реалізації 1325, локального жіночого лідерства та миробудівництва — вони майже не представлені у локальних та національних координаційних механізмах ЖМБ, а їхня діяльність не має гендерно відповідального фінансування[158].

Унікальність механізму. Результати дослідження дають підстави для сильнішого твердження: Ради ВПО є унікальним у світовій практиці прикладом масової участі жінок у процесах відновлення під час активної фази війни — і, за наявними даними, найбільшою сформованою мережею жіночого лідерства серед постраждалого від війни населення України: понад 12 000 членів у 1022 Радах, з яких близько 77% — жінки, зі значним перетином із жіночими коаліціями, консультативно-дорадчими

[152] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[153] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[154] Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству... (цит. вище).
[155] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).
[156] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[157] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[158] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

органами та ініціативами порядку денного 1325[159][160][161]. Жодна з відомих криз внутрішнього переміщення не породила настільки масштабної, інституційно оформленої та жіночої за складом партисипативної інфраструктури в умовах триваючих бойових дій. Показово, що у рік, коли поле досліджень внутрішнього переміщення отримало своє найповніше академічне узагальнення — The Oxford Handbook of Internal Displacement (2026), з окремою увагою до участі переміщених осіб, мирних процесів і перехідного правосуддя[162], — український механізм постає випереджувальною практикою: масовою, інституційно оформленою і жіночою за складом партисипативною інфраструктурою, що виникла й функціонує під час активної війни. Це має два практичні наслідки. По-перше, національні стейкхолдери — включно з жіночими та феміністичними громадськими організаціями і коаліціями 1325 — мають визнавати та підтримувати цю мережу як фактичну інфраструктуру жіночого лідерства, а не паралельну чи конкурентну структуру. По-друге, з огляду на зафіксовані дослідженням амбіції учасниць (12% орієнтовані на політичну діяльність, 17% — на роботу в ОМС, 18% — на адвокацію) та бар'єри (брак знань, досвіду, контактів і доступу до процесів ухвалення рішень), наступним кроком підтримки має стати цілеспрямований розвиток політичної участі жінок з-поміж ВПО через навчання — програми політичної освіти, лідерські школи, менторство з боку депутаток і посадовиць, підготовку до участі в перших повоєнних місцевих виборах[163].

Юридичний висновок. Участь жінок ВПО у Радах фактично є практичним імплементаційним прикладом реалізації порядку денного 1325 на рівні громад. Правові підстави для інституційного визнання цього зв'язку вже існують: НПД 1325 до 2030 року прямо передбачає врахування потреб і залучення груп жінок, які мають нерівний доступ до процесів ухвалення рішень[164]; Закон № 4924-IX закріплює Ради ВПО як механізм участі у формуванні місцевої політики, а їхні рекомендації — обов'язковими до розгляду (стаття 21)[165]; Стратегія до 2030 року закріплює їхню роль у моніторингу політики[166]; Загальна рекомендація CEDAW № 30

[159] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[160] Інтерактивна мапа Рад ВПО. Stabilization Support Services, 2025 (станом на кінець 2025 р... (цит. вище).
[161] Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо місцевих пр... (цит. вище).
[162] Cantor D., Bradley M., Ekezie W., Krynsky Baal N., Pape U. (eds.) (цит. вище).
[163] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[164] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).
[165] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[166] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).

зобов'язує забезпечувати участь переміщених жінок у прийнятті рішень[167]. Бракує лише операційного з'єднання цих рамок: включення Рад ВПО до механізмів координації та індикаторів виконання НПД 1325 на національному та локальному рівнях, гендерно відповідального фінансування локальних ініціатив ВПО та систематичного залучення Рад ВПО жіночими коаліціями 1325 до навчальних програм і процесів миробудівництва[168].

Міжнародне визнання механізму. Динаміка міжнародного визнання Рад ВПО у 2024–2025 роках підсилює цю аргументацію: після згадки в Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement (2024)[169] український досвід Рад ВПО було представлено на Глобальному форумі захисту (Global Protection Forum) 2025 року, організованому Глобальним кластером захисту, де він отримав визнання як модель участі переміщених осіб[170]; а в грудні 2025 року, у межах Огляду прогресу Глобального форуму з питань біженців (Global Refugee Forum Progress Review 2025, Женева), було зареєстровано зобов'язання (pledge) щодо підтримки Рад ВПО[171]. Доповіді Спеціальної доповідачки ООН з питання прав людини внутрішньо переміщених осіб Паули Гавірії Бетанкур послідовно закріплюють ту саму вимогу на рівні універсальних правозахисних механізмів: участь переміщених осіб — зокрема жінок — у мирних процесах і виробленні рішень є правозахисним зобов'язанням держав, а не факультативом[172][173]. Це створює міжнародну рамку відповідальності, на яку сектор може спиратися в адвокації ресурсного забезпечення Рад.

Як це вже працює. Приклад інституційного з'єднання Рад ВПО з порядком денним «Жінки. Мир. Безпека» на регіональному рівні вже існує. Розпорядженням голови обласної державної адміністрації — начальника обласної військової адміністрації від 22 травня 2026 року № 172 Луганська ОДА (ОВА) затвердила регіональний план заходів щодо

[167] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[168] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[169] Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement (цит. вище).
[170] IDP Councils on the World Stage: Ukraine's Participation in the Global Protection Forum 2025. Портал Рад ВПО. URL: https://radyvpo.org.ua/en/articles/idp-councils-on-the-world-stage-ukraines-participation-in-the-global-protection-forum-2025/
[171] Global Refugee Forum Progress Review 2025 (Женева, грудень 2025): зареєстроване зобов'язання (pledge) щодо підтримки Рад ВПО. UNHCR / Global Compact on Refugees. URL: https://globalcompactrefugees.org/about/global-refugee-forum-progress-review/global-refugee-forum-progress-review-2025
[172] Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Pa... (цит. вище).
[173] Там само..

реалізації у 2026–2030 роках Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»; відповідальним виконавцем визначено Департамент соціального захисту населення, а ради ВПО включені до кола відповідальних за виконання у понад двадцяти заходах плану — від координаційних засідань з реалізації порядку денного ЖМБ та формування складу консультативно-дорадчих органів до ґендерно чутливих аудитів безпеки у місцях компактного і тимчасового проживання ВПО та забезпечення доступу до механізмів реагування на насильство за ознакою статі[174]. Цей кейс є подвійно показовим. По-перше, він демонструє практичну модель, якої вимагає це дослідження: мережа Рад ВПО інтегрована у регіональний механізм ЖМБ не як запрошений гість, а як інституційний співвиконавець із зафіксованою у плані роллю. По-друге, це зробила релокована адміністрація області, територія якої перебуває під тимчасовою окупацією, а громади — у переміщенні: саме там, де переміщення є тотальним досвідом, зв'язок між жіночим лідерством Рад ВПО та порядком денним 1325 виявився найочевиднішим для влади. Модель Луганської області може бути відтворена кожною обласною адміністрацією під час розроблення регіональних планів реалізації НПД 1325 до 2030 року.

Рекомендації (порядок денний «Жінки. Мир. Безпека»):

1. Інтегрувати Ради ВПО у реалізацію Національного плану дій 1325 — з окремими індикаторами виконання на національному та локальному рівнях[175][176].
2. Включити Ради ВПО до локальних і національних координаційних механізмів у сфері «Жінки. Мир. Безпека»[177].
3. Запровадити ґендерно відповідальне фінансування локальних ініціатив, очолюваних жінками з-поміж ВПО[178].
4. Національним стейкхолдерам — зокрема жіночим і феміністичним НУО та коаліціям 1325 — визнати мережу Рад ВПО інфраструктурою

[174] Розпорядження голови Луганської обласної державної адміністрації — начальника обласної військової адміністрації від 22 травня 2026 року № 172 «Про затвердження регіонального плану заходів щодо реалізації у 2026–2030 роках Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека"».
URL:https://lova.gov.ua/oda/documents/official/pro-zatverdzhennya-rehionalnoho-planu-zakhodiv-shchodo-realizatsiyi-u-2026

[175] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

[176] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).

[177] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

[178] Там само.

жіночого лідерства та системно залучати її до навчальних програм, миробудівництва й локальних процесів участі[179][180]

5. Орієнтувати підтримку на розвиток політичної участі жінок з-поміж ВПО через навчання: політична освіта, лідерські школи, менторство з боку депутаток і посадовиць, підготовка до участі у повоєнних місцевих виборах[181].
6. Міжнародним партнерам — спиратися на зобов'язання GRF 2025 та визнання Global Protection Forum для сталого, а не проєктного фінансування цієї інфраструктури[182][183].

[179] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[180] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[181] Там само.
[182] IDP Councils on the World Stage: Ukraine's Participation in the Global Protection Forum... (цит. вище).
[183] Global Refugee Forum Progress Review 2025 (Женева, грудень 2025): зареєстроване зобов'яз... (цит. вище).

Синтез: п’ять стовпів відновлення, чутливого до переміщення

Спільна позиція «Переміщення в архітектурі відновлення України» формулює п’ять пріоритетів відновлення, чутливого до переміщення: ДІМ, ГОЛОС, ТУРБОТА, ПОВЕРНЕННЯ, ПАМ’ЯТЬ[184].

Нижче кожен стовп отримує наукове підведення (емпіричні результати обох компонентів дослідження) та юридичне підведення (чинні й новоухвалені норми), а також консолідовані рекомендації. Кожен стовп завершує блок «Як це вже працює»: задокументовані кращі практики Рад ВПО з дайджестів Кластера захисту та збірки програми «Єднання заради дії» (матеріали надано БФ «Stabilization Support Services» у партнерстві з БФ «Рокада» та БФ «Право на захист»)[185]–[186] — вони показують, як відповідний пріоритет уже імплементується на практиці.

Рисунок 16. П’ять стовпів відновлення, чутливого до переміщення: рамка адвокації. Джерело: Спільна позиція «Переміщення в архітектурі відновлення України»[187]; візуалізація — авторський колектив дослідження.

[184] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[185] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб. Кластер захисту Україна; БФ «Stabilization Support Services», БФ «Рокада», БФ «Право на захист». Квітень 2024 (надано БФ «Stabilization Support Services»).
[186] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представниками Рад ВПО з 18 областей України, вересень–грудень 2025, програма «Єднання заради дії». 2025 (надано БФ «Stabilization Support Services»).
[187] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).

7.1. ДІМ — право на стабільність

Відчуття належності починається зі стабільності. Безпечне та стале житло є основою інтеграції, участі та довгострокового відновлення.

Наукове підведення. Обидва компоненти дослідження підтверджують, що житло є базовою передумовою будь-якої подальшої траєкторії — інтеграції, економічної самостійності та участі. Експертні обговорення першого компонента засвідчили, що житлова тема потребує значно ширшого підходу, ніж облік наявного фонду: ключовим викликом є реальна доступність довгострокових житлових рішень — через складні умови участі у програмах, нерегульованість ринку оренди, недостатню кількість соціального житла та обмежене фінансування реконструкції[188][189]. Гендерний аналіз додає до цього критичний вимір: у типології траєкторій участі саме втрата житла і доходу без компенсаторних опор є маркером третього типу — перетворення участі на виснажливу персоналізовану відповідальність. Стабілізація житлової ситуації, навпаки, передує переходу до ресурсної участі (тип 1)[190]. Житлова політика, відтак, є не лише соціальним, а й партисипаційним питанням: без даху над головою немає стійкого голосу в громаді. Забезпечення житлом розглядається учасниками обговорень як одна з базових передумов персональної безпеки — що прямо кореспондує з компонентом «захист» порядку денного ЖМБ[191].

Юридичне підведення. Правова основа житлових рішень для ВПО у 2024–2026 роках суттєво оновилася: Закон України «Про основні засади житлової політики» від 13 січня 2026 року № 4751-IX закріплює перехід від моделі «надання житла» до моделі «забезпечення доступу до житла»[192]; Закон № 4924-IX передбачає врегулювання МТП, допомогу з довгостроковою орендою, пільгове кредитування та викуп житла[193]; Стратегія до 2030 року встановлює цільовий показник — 85% ВПО з постійним житлом або участю в житлових програмах[194]. Діють: субсидія на оренду житла (постанова КМУ від 25 жовтня 2024 року № 1225)[195], Порядок обстеження об'єктів нерухомого майна для проживання ВПО (постанова

[188] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[189] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[190] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[191] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[192] Закон України «Про основні засади житлової політики» від 13 січня 2026 року № 4751-IX (ч... (цит. вище).
[193] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[194] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).
[195] Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 року № 1225 (субсидія на оренду... (цит. вище).

КМУ від 29 квітня 2025 року № 489)[196], Порядок надання допомоги для вирішення житлового питання ВПО з ТОТ (постанова КМУ від 22 вересня 2025 року № 1176 — на першому етапі лише для осіб зі статусом УБД або інвалідністю внаслідок війни)[197], програми «єОселя», «єВідновлення» та компенсаційні механізми за Законом № 2923-IX. Емпірика дослідження, однак, засвідчує розрив між нормативною щільністю та практичною доступністю (див. 4.3): наявність інструментів не дорівнює доступу до них. Цей висновок незалежно підтверджує оцінка Світового банку «Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Persons in Ukraine» (на запит Мінрозвитку, 2025): мапування виявило близько 40 окремих житлових програм, розпорошених між міністерствами, з дублюванням функцій, неузгодженими критеріями прийнятності та складними процедурами доступу[198]. Методологічно оцінка Світового банку ґрунтується на принципі таблиць відповідності (оціночних матриць): кожна з десяти проаналізованих національних житлових програм оцінюється за п'ятьма критеріями — релевантність, охоплення і таргетування, попит, ефективність впровадження та інтеграція — з розрізненням потреб ВПО без житла (unhoused) та ВПО у неналежних житлових умовах (underhoused), а також коротко- і довгострокових рішень[199]. Саме такий матричний підхід дозволяє побачити, які інструменти відповідають яким профілям потреб, де програми дублюються, а де жодна програма не покриває потребу, — і має бути покладений в основу консолідації житлових програм у єдину систему в межах Державної стратегії житлової політики. Серед наскрізних рекомендацій Світового банку — інституціоналізувати змістовну участь органів, очолюваних ВПО, та організацій громадянського суспільства у розробленні, впровадженні та нагляді за житловими програмами[200].

Окремої уваги потребує процес розроблення Державної стратегії житлової політики на виконання Закону України «Про основні засади житлової політики»: за свідченнями представниць Рад ВПО та учасників експертних обговорень дослідницького циклу, Ради ВПО не були залучені до роботи над Стратегією — попри те, що і рекомендації

[196] Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2025 року № 489 «Про затвердження Порядку обстеження об'єктів нерухомого майна для проживання внутрішньо переміщених осіб». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/489-2025-п

[197] Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2025 року № 1176 «Порядок надання допомоги для вирішення житлового питання окремим категоріям внутрішньо переміщених осіб, що проживали на тимчасово окупованій території». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1176-2025-п

[198] Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Person... (цит. вище).

[199] Там само.

[200] Там само.

Світового банку, і Закон № 4924-IX, і Стратегія до 2030 року визнають Ради ВПО механізмом участі. Це відтворює саме той розрив між нормативним визнанням участі та її практичною реалізацією, який дослідження фіксує як системний.

Рекомендації:

1. Розробити комплексну довгострокову житлову політику для ВПО з єдиною інклюзивною системою житлових рішень для різних категорій[201][202].
2. Консолідувати житлові програми на основі принципу таблиць відповідності — оціночних матриць «програма — критерій — профіль потреби»[203].
3. Забезпечити участь Рад ВПО у розробленні, впровадженні та моніторингу Державної стратегії житлової політики[204].
4. Розвивати житловий фонд територіальних громад — соціальне та доступне житло, включно з доступним орендним житлом та житлом для тимчасового проживання (у термінології Закону № 4751-IX); посилити регулювання ринку оренди[205][206].
5. Забезпечити механізми практичного використання результатів інвентаризації житлового фонду та інтегрувати житлові рішення у планування відновлення[207][208].
6. Масштабувати моделі співфінансування, що довели дієвість: обласні та громадські програми пільгового кредитування через Держмолодьжитло, міжнародні позики (СЕВ), публічно-приватне партнерство відповідно до Закону України № 4510-IX[209][210].
7. Враховувати гендерний вимір житлової вразливості — становище одиноких матерів та жінок, які одноосібно здійснюють догляд, —

[201] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[202] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[203] Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Person... (цит. вище).
[204] Там само.
[205] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[206] Закон України «Про основні засади житлової політики» від 13 січня 2026 року № 4751-IX (ч... (цит. вище).
[207] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[208] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[209] 176 родин з Луганщини отримали квартири за програмою пільгового кредитування «Житло для ВПО». Міністерство розвитку громад та територій України, грудень 2025. URL: https://mindev.gov.ua/news/176-rodyn-z-luhanshchyny-otrymaly-kvartyry-za-prohramoiu-pilhovoho-kredytuvannia-zhytlo-dlia-vpo
[210] Закон України «Про публічно-приватне партнерство» № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20

для них житлова нестабільність конвертується у виснаження та випадіння з механізмів участі[211].

8. Доповнити житлову та інтеграційну політику вимірюванням економічного внеску ВПО: запровадити на рівні громад збір і оприлюднення даних про кількість ВПО працездатного віку, їхнє офіційне працевлаштування та сплачений ПДФО — як основу для планування програм і для переходу від сприйняття ВПО як категорії отримувачів допомоги до визнання їх кадровим та економічним ресурсом громади[212].

Як це вже працює. Рада ВПО при Лубенській міській раді (Полтавщина) домоглася ухвалення нової редакції Програми забезпечення житлом ВПО на 2024–2027 роки — з формуванням фонду тимчасового житла, реконструкцією будівель, придбанням житла та оформленням безхазяйного майна[213]. Рада ВПО Багачанської громади розробила Порядок формування фонду тимчасового житла: фонд поповнено за рахунок відумерлої спадщини, дві родини отримали квартири вже у 2025 році[214]. У Дрогобицькій громаді (Львівщина) за сприяння Ради залучено співфінансування партнерів: 33 сім'ї отримали житло в новобудовах у Стебнику, у відремонтований гуртожиток поселено 150 ВПО[215]. У Стрижавській громаді (Вінниччина) реконструйовано будівлю під сучасне житло для 14 родин (780 м²)[216]. Рада ВПО при Рівненській ОВА адвокатувала обласну програму компенсації 3% процентної ставки «єОселі» для ВПО[217]; Координаційна рада у Чернівцях забезпечила прозорий порядок поселення в модульне містечко без втрати місця в черзі на тимчасове житло[218]. Флагманський регіональний приклад — Луганська область: за програмою пільгового кредитування «Житло для ВПО», що реалізується у співпраці з Держмолодьжитлом, у 2025 році власні квартири отримали 176 родин

[211] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

[212] Внесок внутрішньо переміщених осіб в економічний розвиток та збереження людського капіталу Бориславської міської територіальної громади: аналітичний висновок. Підготовлено ГО «Форум розвитку громадянського суспільства» в рамках проєкту «Інноваційні підходи збереження людського капіталу задля учасницького відновлення і розвитку громад через посилення інтеграції ВПО в умовах вступу України до ЄС» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», 2026.

[213] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб. БФ «Stabilization Support Services», БФ «Рокада». Вересень 2025 (надано БФ «Stabilization Support Services»).

[214] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представн... (цит. вище).

[215] Там само.

[216] Там само.

[217] Там само.

[218] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).

ВПО з Луганщини; з обласного бюджету на 2025–2026 роки спрямовано 850 млн грн, окремі релоковані громади (зокрема Кремінська) затвердили власні кредитні програми, а залучена позика Банку розвитку Ради Європи на 50 млн євро (перший транш — 25 млн євро, жовтень 2025 року) має забезпечити житлом близько 1100 родин; умови — 3% річних до 10 років, з підвищеною компенсацією для звільнених з полону, ветеранів з інвалідністю та багатодітних родин[219][220].

Економічний вимір стабільності. Аналітичний висновок ГО «Форум розвитку громадянського суспільства», підготовлений у 2026 році за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», уперше показує внесок ВПО у збереження людського капіталу окремої громади у грошовому вимірі. У Бориславській міській територіальній громаді (Львівщина) з 2 855 зареєстрованих ВПО офіційно працевлаштовані 68 осіб (2,38%): двоє — у закладах загальної середньої освіти, п'ятеро — у КНП «Центральна міська лікарня м. Борислав», ще 61 особа зайнята в інших галузях, одна зареєстрована як ФОП. Разом із чотирма релокованими підприємствами це формує понад 26,6 млн грн річного фонду оплати праці та близько 2,88 млн грн реальних надходжень до бюджету громади щороку (60% ПДФО, що зараховуються до бюджету громади згідно зі статтею 64 Бюджетного кодексу України), а в освіті та охороні здоров'я ВПО закривають сім вакансій, підтримуючи доступність послуг для всієї громади. Водночас точність оцінки стримує відсутність даних: не визначено кількість ВПО працездатного віку, не деталізовано 61 працевлаштованого поза бюджетною сферою, не охоплено сферу соціального захисту. Кейс демонструє, що економічна інтеграція ВПО є не видатком, а джерелом надходжень громади: навіть дво- чи триразове зростання рівня офіційної зайнятості дає пропорційний ефект без нових бюджетних вкладень — за умови організаційних зусиль громади та якісного обліку даних[221].

Антиприклад (як не працює). Субсидія на оренду житла для ВПО (постанова КМУ № 1225) — інструмент, релевантний за задумом, але спроєктований без урахування реалій тіньового ринку оренди: за даними Омбудсмана, у 2025 році подано лише 249 заяв, фактично виплачено 114 субсидій середнім розміром близько 5 тис. грн — при тому, що потребу в

[219] 176 родин з Луганщини отримали квартири за програмою пільгового кредитування «Житло для... (цит. вище).
[220] Кредитні програми для ВПО Луганської області (обласний бюджет та бюджети релокованих громад). Державна спеціалізована фінансова установа «Держмолодьжитло». URL: https://www.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/kredit-dlya-vpo-luganskoyi-oblasti-na-pridbannya-zhitla
[221] Внесок внутрішньо переміщених осіб в економічний розвиток та збереження людського капіталу Бориславської міської... (цит. вище).

житловій підтримці мають сотні тисяч домогосподарств[222]. Це хрестоматійна ілюстрація центрального висновку першого компонента: без формалізації ринку оренди та реалістичних умов доступу навіть правильно спрямований інструмент залишається на папері[223][224].

7.2. ГОЛОС — право на участь

Участь формує відновлення. Люди з досвідом переміщення повинні формувати рішення, які впливають на їхнє майбутнє.

Наукове підведення. Дослідження демонструє, що Ради ВПО трансформуються з консультативних органів у платформи участі, представництва та громадської активності — але цей процес є нерівномірним і вразливим. Перший компонент фіксує ризик формалізації: Ради залучаються до консультаційних процесів без реального впливу на розробку політик; частина ОМС після Закону № 3703-IX трактує «розчинення» ВПО серед мешканців громади як підставу не створювати цільових механізмів[225]. Другий компонент показує соціальну тканину цієї участі: вона тримається на невеликих активних ядрах, переважно жіночих, працює на волонтерських засадах при обмеженій адміністративній та фінансовій підтримці, і супроводжується ризиками демотивації та вигорання[226]. Водночас саме участь у Радах відкриває жінкам доступ до навичок (62% здобули принаймні одну нову навичку), мереж і — у частині кейсів — до нових професійних ролей у сфері місцевої публічної участі. Задокументовані кращі практики (див. блоки «Як це вже працює» у цьому розділі) підтверджують, що за наявності підтримки цей вплив є цілком реальним: від зміни статутів громад до восьмикратного збільшення фінансування місцевих програм інтеграції[227]–[228].

Множинна вразливість переміщених жінок. ВПО не є однорідною групою. Серед переміщених жінок є цивільні, які пережили незаконне позбавлення волі та російський полон, катування, сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, переслідування на тимчасово окупованих

[222] Лубінець: держава безпідставно звужує підтримку ВПО. Заява Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. CXID.media, 2026. URL: https://cxid.media/news/lubinets-derzhava-bezpidstavno-zvuzhuie-pidtrymku-vpo/
[223] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[224] Rebuilding Lives: A Rapid Assessment of Housing Programs for Internally Displaced Person... (цит. вище).
[225] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[226] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[227] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[228] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представн... (цит. вище).

територіях, втрату близьких, житла та засобів до існування; частина жінок після звільнення з полону не може повернутися додому і переживає переміщення повторно. На цьому наголошує ГО «Нумо, сестри!» — організація, створена самими постраждалими жінками, — у коментарях до цього документа. Присутність переміщених жінок у Радах ВПО ще не означає їхнього реального впливу, а публічне говоріння про пережите не може бути умовою участі: страх, психологічний стан, стигма, безпекові ризики та небажання розкривати персональні дані потребують безпечних і травмочутливих форматів. Політика щодо ВПО має враховувати не лише факт переміщення, а й досвід насильства, полону, окупації, втрати документів, стигматизації та тривалої травматизації[229].

Окремим викликом участі є виборчі права ВПО. З відновленням роботи Державного реєстру виборців з 1 січня 2026 року ключовим завданням стає оновлення виборчих адрес ВПО: на місцевих виборах тимчасова зміна місця голосування без зміни виборчої адреси не дає змоги взяти участь у голосуванні. Експертні майданчики сектору рекомендують Центральній виборчій комісії та Міністерству цифрової трансформації синхронізувати роз'яснення щодо документів, необхідних для зміни виборчої адреси за фактичним місцем проживання (частина третя статті 8 Закону про Державний реєстр виборців), із чіткою вказівкою на відсутність потреби в додаткових підтвердних документах; усунути технічні розбіжності онлайн-подання заяв (зокрема неузгодженість лімітів обсягу файлів-вкладень); та підтримати схвалені у січні 2026 року пропозиції ЦВК щодо організації повоєнних виборів[230].

Юридичне підведення. Право ВПО на участь у прийнятті рішень закріплене багаторівнево: Керівні принципи ООН (принципи 28–30)[231]; пріоритет участі глобальних рамок — від Плану дій GP20 до чинного Порядку денного дій Генерального секретаря ООН щодо внутрішнього переміщення (2022) та Настанов щодо рішень (2025)[232][233][234]; стаття 16 Закону № 2866-IV щодо рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень[235]; Постанова КМУ № 812 (Примірне

[229] Коментарі та практичні кейси ГО «Нумо, сестри!» до аналітичного документа «Переміщення в архітектурі відновлення». Матеріали надано організацією в межах консультацій з партнерськими організаціями, 2026.
[230] Рекомендації щодо забезпечення виборчих прав ВПО у зв'язку з відновленням роботи Державного реєстру виборців, напрацьовані партнерськими експертними майданчиками (січень–липень 2026 року); надані у процесі колегіальної верифікації зведеного документа.
[231] UN Guiding Principles on Internal Displacement, E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998). (цит. вище).
[232] Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement (цит. вище).
[233] United Nations Secretary-General's Action Agenda on Internal Displacement (цит. вище).
[234] Guidance on Solutions to Internal Displacement (цит. вище).
[235] Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вере… (цит. вище).

положення про Раду ВПО)[236]; Закон № 3703-IX (участь жителів, включно з ВПО, у місцевому самоврядуванні)[237]; Закон № 4924-IX, що закріплює Ради ВПО як механізм участі у формуванні місцевої політики та обов'язковість розгляду їхніх рекомендацій (стаття 21)[238]; Стратегія до 2030 року, розроблена за участі Рад ВПО і така, що передбачає їхню роль у реалізації та моніторингу[239]. Отже, юридична еволюція 2023–2026 років рухається саме у напрямку, який вимагала адвокаційна позиція: від примірного положення (постанова № 812 у редакції постанови від 1 грудня 2023 року № 1260)[240][241] — до законодавчого визнання. Критичний юридичний аналіз чинного положення засвідчує: функції Рад сформульовано переважно як дискреційні повноваження самих Рад, яким не кореспондує жоден обов'язок органу влади — розглянути, врахувати або мотивовано відхилити напрацювання Ради. Саме цю прогалину закриває частина четверта статті 21 Закону № 4924-IX, яка визначає рекомендації та пропозиції консультативно-дорадчих органів обов'язковими до розгляду органами, при яких вони утворені[242]; після набрання Законом чинності ключовим завданням стане імплементація цієї норми — строки розгляду, вимога мотивованої відповіді, моніторинг реагування. Поза межами закону викликом залишаються ресурсне забезпечення діяльності Рад та захист від номінальної участі.

Рекомендації:

1. Створити національну платформу координації Рад ВПО, юридична форма якої має забезпечувати механізм розроблення рекомендацій та їх обов'язкового врахування — а не лише комунікаційний майданчик[243][244].
2. Усунути дискреційність Типового положення (постанова № 1280): функціям Рад (моніторинг, вивчення потреб, пропозиції) мають кореспондувати обов'язки органів влади — розглянути напрацювання Ради у визначений строк та надати мотивовану відповідь[245].

[236] Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 року № 812 «Про затвердження Типо... (цит. вище).
[237] Закон України від 9 травня 2024 року № 3703-IX (щодо народовладдя на рівні місцевого сам... (цит. вище).
[238] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[239] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).
[240] Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 року № 812 «Про затвердження Типо... (цит. вище).
[241] Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 року № 1260 «Про внесення змін до... (цит. вище).
[242] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[243] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[244] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[245] Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 року № 1260 «Про внесення змін до... (цит. вище).

3. Чітко зафіксувати юридичний статус Рад ВПО: або консультативно-дорадчі органи з гарантованим механізмом юридичної дії їхніх висновків (обов'язковий розгляд, включення до порядків денних сесій, право дорадчого голосу в профільних комісіях), або визнання Рад структурами, що надають послуги (інформаційні, супровідні, моніторингові) з відповідним ресурсним забезпеченням і механізмом подальшої юридичної дії результатів[246][247].
4. Розробити інструмент фінансової підтримки діяльності Рад із гарантіями незалежності членів, зокрема щонайменше одну оплачувану посаду (координатора/-ки або секретаря/-ки) на рівні громади[248].
5. Забезпечити представницькі квоти для жінок, молоді, осіб з інвалідністю[249].
6. Закласти цикл «дослідження потреб → пропозиція → протокольне рішення → рішення органу влади → вимірюваний результат» як стандарт роботи в Типове положення та програми підтримки Рад[250]–[251].
7. Змістити фокус адвокації від формальної інституціоналізації до реального впливу: участь має еволюціонувати від консультацій до співтворення політик[252].
8. Застосовувати інтерсекційний підхід у політиках участі, окремо виокремлюючи потреби жінок, які повернулися з полону, потерпілих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, жінок з тимчасово окупованих територій, жінок з інвалідністю, матерів, які самостійно виховують дітей, членкинь родин зниклих безвісти, полонених і загиблих, а також жінок у віддалених громадах.
9. Запровадити на рівні громад механізм відстеження пропозицій Рад ВПО — які з них розглянуто, підтримано, відхилено чи включено до місцевих програм і бюджетів: це операціоналізує обов'язковість розгляду за статтею 21 Закону № 4924-IX і забезпечує перехід від консультативної участі до реального партнерства.

[246] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[247] Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 року № 1260 «Про внесення змін до... (цит. вище).
[248] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україн... (цит. вище).
[249] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[250] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[251] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представн... (цит. вище).
[252] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).

10. Забезпечити безпечні та травмочутливі формати участі: можливість конфіденційного подання пропозицій, індивідуальні та закриті консультації, залучення фахівчинь із травмаорієнтованого підходу, захист персональних даних, недопущення повторної травматизації та можливість представляти потреби жінок через організації, яким вони довіряють. Публічне розкриття травматичного досвіду не може бути умовою отримання допомоги чи участі в консультаціях.
11. Усунути практичні бар'єри участі: компенсація транспортних витрат, змішаний формат засідань, організація простору для дітей під час заходів, фізична доступність приміщень, завчасне інформування, зручний для жінок час зустрічей, психологічний супровід та виїзні консультації у віддалених громадах.
12. Передбачити представництво переміщених жінок, які пережили полон, окупацію та пов'язане з війною насильство, а також їхніх організацій у робочих групах з відновлення, координаційних і громадських радах — відповідно до порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» (резолюція Ради Безпеки ООН 1325)[253].

Як це вже працює. Координаційна рада ВПО у Хмельницькій громаді домоглася нової редакції Статуту громади: «внутрішньо переміщені особи… можуть без обмежень, з правом голосу, брати участь в усіх формах участі громадян у місцевому самоврядуванні» (ст. 43) — прецедент, створений ще до Закону № 3703-IX[254][255]. Рада ВПО при Білоцерківській міській раді через соціологічне дослідження потреб і роботу з фракціями домоглася нової програми інтеграції з фінансуванням 10,45 млн грн — увосьмеро більше за попередню, включно з відкриттям «Центру ВПО» (6,5 млн грн)[256][257]. Рада ВПО при Івано-Франківській ОВА проаналізувала сім обласних програм і дев'ять нормативних актів — за її рекомендаціями затверджено Комплексну програму підтримки ВПО області з фінансуванням 5 млн грн на 2025 рік[258]. Спільний знаменник кейсів — відтворюваний цикл: дослідження потреб → пропозиція Ради → протокольне рішення → рішення органу

[253] Коментарі та практичні кейси ГО «Нумо, сестри!» до аналітичного документа «Переміщення в архітектурі… (цит. вище).
[254] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[255] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представн… (цит. вище).
[256] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб. Кластер захисту Україна; БФ «Stabilization Support Services», БФ «Рокада», БФ «Право на захист». Жовтень 2024 (надано БФ «Stabilization Support Services»).
[257] Кращі практики Рад ВПО: збірка за результатами зустрічей з обміну досвідом між представн… (цит. вище).
[258] Там само.

влади → вимірюваний результат. Саме цей цикл варто закласти як стандарт роботи в Типове положення та програми підтримки Рад ВПО.

Як це вже працює (участь як експертиза). ГО «Нумо, сестри!», що об'єднує цивільних жінок, які пережили російський полон, незаконне утримання та переслідування, застосовує підхід «рівна — рівній»: перший контакт із жінкою встановлює людина з подібним досвідом, після чого формується індивідуальний маршрут допомоги — психологічні консультації, медичні обстеження, юридичний супровід, гуманітарна підтримка та перенаправлення до державних і місцевих служб; жінка не залишається сама перед складною системою послуг і не мусить багаторазово переповідати травматичний досвід. Меморандуми з іншими громадськими організаціями та благодійними фондами утворюють локальні маршрути виявлення і перенаправлення, які скорочують шлях жінки до допомоги. Представниці організації беруть участь у розробленні рекомендацій, стратегічному плануванні, адвокаційних заходах і навчанні правоохоронців та соціальних працівників принципам коректної, конфіденційної та травмаорієнтованої взаємодії — тобто виступають не лише отримувачками послуг, а й експертками, здатними оцінювати доступність державних механізмів і пропонувати зміни. Ця модель придатна до застосування в роботі Рад ВПО та органів відновлення і є прямим втіленням принципу «нічого для нас без нас»[259].

7.3. ТУРБОТА — право на турботу

Турбота підтримує гідність. Громади процвітають, коли турбота, солідарність і людська гідність визнаються суспільними цінностями.

Наукове підведення. Це стовп, який дослідження підводить під найпотужнішу емпіричну базу. Жінки становлять 88,8% опитаних членів Рад ВПО і виконують значну частину невидимої роботи, що підтримує участь, згуртованість і місцеву стійкість[260][261]. Дослідження документує фемінізацію менш видимої підтримувальної роботи: підготовку документації у вибірці виконували виключно жінки, і саме ця робота є найменш бажаною формою участі. Участь відбувається на перетині громадської активності, професійної зайнятості та доглядових обов'язків: жінки-ВПО частіше повідомляють про самостійний догляд за дітьми (22%

[259] Коментарі та практичні кейси ГО «Нумо, сестри!» до аналітичного документа «Переміщення в архітектурі... (цит. вище).
[260] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[261] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).

проти 17% у загальній вибірці), а серед одиноких матерів та жінок, які одноосібно здійснюють догляд, участь найчастіше ставала додатковим емоційним і фізичним навантаженням (2 з 3 кейсів). Брак часу (48%) та емоційне виснаження (31%) — головні труднощі. Ці результати відтворюють глобальну закономірність: за оцінками МОП, жінки виконують понад три чверті неоплачуваної доглядової праці[262]; для переміщених жінок в Україні це навантаження накладається на втрати, спричинені переміщенням[263]. Водночас дослідження застерігає від віктимізуючої рамки: більшість учасниць пов'язують участь із відчуттям сенсу, видимістю та користю — проблема не в самій турботі, а у її невизнанні та ресурсній незабезпеченості. У сучасному порядку денному провідних міжнародних агенцій ґендерна рівність розглядається не як окремий «жіночий» напрям, а як невід'ємна складова та передумова ефективного відновлення: підходи gender-responsive та gender-transformative recovery вимагають, щоб відбудова не відтворювала довоєнні нерівності, а трансформувала їх, а інвестиції в економіку догляду (care economy) визнаються інвестиціями у стійкість громад і темпи відновлення[264][265][266].

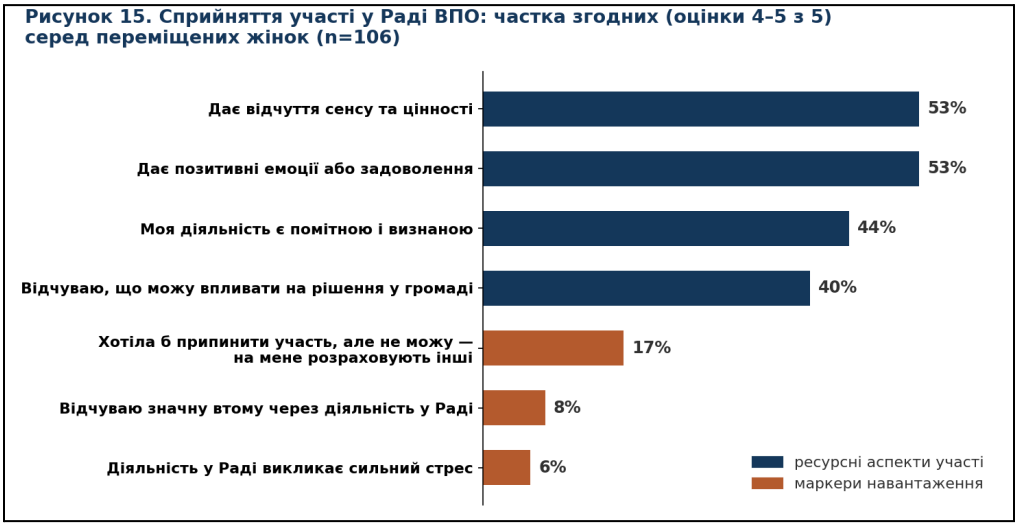

Рисунок 15. Сприйняття участі у Раді ВПО серед переміщених жінок: частка згодних (оцінки 4–5). Джерело: кількісне опитування, розрахунки за масивом даних дослідження[267].

[262] International Labour Organization (цит. вище).
[263] Дослідження «Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни». ЮрФем, січень 2024. URL: https://jurfem.com.ua
[264] UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security; наступні резолю... (цит. вище).
[265] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[266] International Labour Organization (цит. вище).
[267] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).

Показники втоми і стресу як домінантного досвіду є низькими, однак 17% жінок визнають, що хотіли б припинити участь, але не можуть, бо на них розраховують інші, — маркер морального навантаження, характерний для третього типу траєкторій.

Юридичне підведення. НПД 1325 до 2030 року прямо передбачає врахування потреб і залучення груп жінок з нерівним доступом до процесів ухвалення рішень[268]; Закон № 2866-IV зобов'язує до ґендерно відповідального формування політик[269]; Стамбульська конвенція вимагає захисту та підтримки жінок, зокрема в умовах конфлікту[270]; Загальна рекомендація CEDAW № 30 наголошує на економічних і соціальних правах жінок у постконфліктному відновленні[271]. Стратегія до 2030 року передбачає програми психосоціальної підтримки як складову адаптації та інтеграції[272]. Жодна з цих рамок, однак, поки не оперує поняттям доглядової праці стосовно учасниць механізмів участі ВПО — юридична прогалина, яку сектор може адресувати через підзаконні акти до нового закону про ВПО та план заходів НПД 1325.

Рекомендації:

1. Визнати турботу суспільним благом, а ґендерну рівність — невід'ємною складовою відновлення у всіх політиках та програмах (gender-responsive та gender-transformative recovery)[273][274][275].
2. Запровадити ґендерно відповідальне фінансування локальних ініціатив ВПО[276].
3. Передбачити компенсаторні механізми для учасниць Рад: адміністративна підтримка, покриття витрат, психологічна підтримка, менторство[277].
4. Враховувати доглядове навантаження при плануванні форматів участі: час, місце, онлайн-доступ, догляд за дітьми під час заходів[278].

[268] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен… (цит. вище).
[269] Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вере… (цит. вище).
[270] Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству… (цит. вище).
[271] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[272] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної… (цит. вище).
[273] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[274] UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security; наступні резолю… (цит. вище).
[275] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[276] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер… (цит. вище).
[277] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).
[278] Там само.

5. Підтримувати лідерство жінок та інших недостатньо представлених груп, зокрема через програми навчання для політичної участі — політична освіта, лідерські школи, менторство[279].
6. Моніторити ризики вигорання активних учасниць, особливо в малих і сільських громадах[280].
7. Відновити фінансування напрямів, критичних саме для жінок: реагування на домашнє та ґендерно зумовлене насильство, психосоціальна підтримка, екстрена допомога вразливим домогосподарствам[281].
8. Забезпечити комплексний супровід сімей, чиї рідні — жінки перебувають у російському полоні, місцях незаконного утримання або на тимчасово окупованих територіях: достовірне та регулярне інформування про алгоритми дій і доступні послуги, допомога у зверненні до Координаційного штабу, правоохоронних і правозахисних структур, психологічна підтримка дорослих членів родини та спеціалізована допомога дітям, соціальний і юридичний супровід, гуманітарна підтримка, групи взаємопідтримки, підготовка родини до повернення жінки та сімейна реабілітація після звільнення. Підтримка має надаватися не після звільнення, а від моменту звернення родини і протягом усього періоду очікування — з єдиним кейс-менеджером або координатором для сім'ї та з дотриманням конфіденційності й інформаційної безпеки.
9. Забезпечити системну та довготривалу психологічну допомогу дітям, які тривалий час живуть без матері чи іншої близької людини, — включно з повнолітніми дітьми, які нерідко залишаються поза межами дитячих програм підтримки.
10. Передбачити довгострокову інституційну підтримку жіночих організацій, створених самими постраждалими жінками, та залучати їх до розроблення програм відновлення, моніторингу послуг і навчання фахівців — розглядаючи їхній досвід як експертну основу для формування політики, а не лише як джерело особистих історій[282].

Як це вже працює. Рада ВПО при Калуській міській раді (Івано-Франківщина) на основі дослідження SSS домоглася нових

[279] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[280] Там само.
[281] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україн... (цит. вище).
[282] Коментарі та практичні кейси ГО «Нумо, сестри!» до аналітичного документа «Переміщення в архітектурі... (цит. вище).

редакцій шести порядків одноразових грошових допомог, які раніше не поширювалися на ВПО без зареєстрованого місця проживання; лише за перші чотири місяці допомогу на лікування отримали 24 особи[283]. Координаційна рада ВПО у Рівному повернула ВПО право на безоплатний проїзд у громадському транспорті[284]. Липоводолинська Рада ВПО (Сумщина) ініціювала створення безпечного інтерактивно-інтеграційного простору в укритті — проєкт профінансовано Oxfam через БФ «Рокада»[285]. У Кропивницькому за аналітичною довідкою Ради відновлено міську програму оздоровлення дітей, включно з дітьми з-поміж ВПО, а в Гусятинській громаді організовано інклюзивний літній табір для дітей ВПО та приймаючої громади[286].

Як це вже працює (сімейна реабілітація). ГО «Нумо, сестри!» проводить програми комплексної сімейної реабілітації для жінок, які повернулися з полону, та членів їхніх сімей. Практика показала, що звільнення з полону не означає автоматичного повернення до звичного життя: порушується комунікація в родині, діти не завжди розуміють стан матері, виникають тривога, дистанція та почуття провини. Під час реабілітаційних заходів жінки та їхні діти отримують психологічну підтримку і беруть участь у спільних відновлювальних активностях, що дає змогу працювати не лише з індивідуальною травмою, а й з її наслідками для сімейних відносин та інтеграції родини в новій громаді. Організація супроводжує також сім'ї, чиї рідні досі перебувають у полоні або на ТОТ, — інформаційно, психологічно та соціально, за принципом «рівна — рівній». Досвід організації засвідчує, що сімейна реабілітація має починатися ще до повернення жінки, а після звільнення — продовжуватися, адже повернення змінює всю сімейну систему та потребує відновлення довіри, комунікації й відчуття безпеки[287].

7.4. ПОВЕРНЕННЯ — право на приналежність

Відчуття належності зміцнює стійкість. Міцні зв'язки між людьми, місцями та громадами створюють основу для відновлення та оновлення.

[283] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[284] Там само.
[285] Там само.
[286] Там само.
[287] Коментарі та практичні кейси ГО «Нумо, сестри!» до аналітичного документа «Переміщення в архітектурі... (цит. вище).

Наукове підведення. Дослідження підтверджує, що належність виходить за межі фізичного повернення. Для учасниць глибинних інтерв'ю участь у Раді ВПО була способом відновити відчуття дієздатності, соціальні зв'язки та включеність у життя нової громади — тобто формою активної приналежності без відмови від зв'язку з громадою походження[288]. Перший компонент фіксує напруження навколо належності: частина ВПО хвилі 2014 року досі не відчуває себе повністю інтегрованою, водночас будучи відірваною від більшості програм підтримки; поділ між ВПО з ТОТ і з інших територій створює додаткові лінії напруги[289]. Експертні обговорення наголошували на ролі переміщених адміністрацій, релокованих інституцій, освітніх та культурних осередків як механізмів збереження зв'язку з тимчасово окупованими територіями — подібно до історичних прикладів урядів у вигнанні, що забезпечували тяглість державності та ідентичності[290].

«Так, як до війни, вже не буде. Немає змісту консервувати той адміністративно-територіальний устрій, який був на момент повномасштабного вторгнення... До існування військових адміністрацій варто підійти саме з точки зору закріплення за ними формальної функції збереження локальної ідентичності — та переглянути функціонал». — учасник верифікаційного заходу, тематичний стіл «Повернення та реінтеграція», 5 червня 2026 року[291]

Ради ВПО дедалі частіше виконують функцію комунікаційного містка не лише між ВПО та владою, а й між громадами, переміщеними особами та українцями за кордоном; у майбутньому саме вони можуть відігравати ключову роль у підтримці процесів повернення та повторної інтеграції[292]. Концептуально важливо, що завдяки гібридним форматам роботи — поєднанню очної діяльності в громадах з онлайн-комунікацією, яке сформувалося як практична норма функціонування Рад в умовах війни, — Ради ВПО можуть діяти як інструмент і місток у комунікації з людьми, які перебувають поза межами України, зокрема у взаємодії з новоствореними Центрами єдності українців у Празі, Берліні та Стокгольмі[293]. З належною обережністю та поступовістю ця сама здатність бути довіреним посередником може бути застосована і в розбудові

[288] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[289] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[290] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[291] Транскрипція верифікаційного заходу «Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адв... (цит. вище).
[292] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[293] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).

діалогу з людьми, які пережили окупацію, після деокупації громад: Ради, членство яких складають люди з власним досвідом втрати дому та відновлення довіри, мають унікальну легітимність для такої делікатної комунікаційної ролі. Такий підхід прямо кореспондує з баченням доповіді Групи високого рівня Генерального секретаря ООН з питань внутрішнього переміщення «Проливаючи світло на внутрішнє переміщення: бачення майбутнього» (2021), яка визначає змістовну участь самих переміщених осіб та очолюваних ними структур у виробленні довгострокових рішень, реінтеграції та відновленні соціальної тканини громад ключовою умовою подолання наслідків переміщення[294].

Актуальності цій ролі додає контекст 2026 року: станом на кінець квітня 2026 року близько 5,8 млн українців залишалися вимушено переміщеними за кордон, механізм тимчасового захисту в ЄС продовжено рішенням Ради ЄС до 4 березня 2028 року, а за оцінками, 1,4 млн людей уже повернулися до України[295]. Спільна позиція національних і міжнародних організацій до URC 2026 наголошує: політика повернення не має зводитися до «повернути людей назад» — вона має бути інтегрована в ширшу політику захисту прав, реінтеграції та відновлення, ґрунтуватися на соціальній згуртованості та запобігати конкуренції між групами постраждалого населення[296].

Держава вже створює інституційну інфраструктуру такої взаємодії. Альянс діаспори з відновлення України (Diaspora Alliance for the Recovery of Ukraine) — глобальна координаційна платформа, представлена на Конференції з відновлення України 2025 року в Римі та офіційно запущена 15 грудня 2025 року Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України спільно з МЗС України за секретаріатської підтримки Міжнародної організації з міграції — об'єднує діаспорні організації, урядові інституції та міжнародні організації довкола пріоритетів відновлення; станом на березень 2026 року до Альянсу приєдналися 24 члени та 5 партнерів із 10 країн; членство є добровільним, не створює юридичних чи фінансових зобов'язань і оформлюється через подання Expression of Interest[297]. Тематичні напрями Альянсу — економічна

[294] Shining a Light on Internal Displacement: A Vision for the Future. Report of the United Nations Secretary-General's High-Level Panel on Internal Displacement. September 2021. URL: https://internaldisplacement-panel.org

[295] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).

[296] Там само.

[297] Альянс діаспори з відновлення України (Diaspora Alliance for the Recovery of Ukraine). Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України; Міністерство закордонних справ України; Міжнародна організація з міграції (секретаріат). URL: https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/natsionalna-yednist/alyans-diaspory-z-vidnovlennya-ukrayiny

взаємодія, соціальна згуртованість, повернення та реінтеграція — безпосередньо перетинаються з полем роботи Рад ВПО. Наразі, однак, архітектура Альянсу орієнтована передусім на спільноти за кордоном; долучення Рад ВПО як інституційного члена або партнера зробило б платформу двостороннім каналом зв'язку — між громадами в Україні, які приймають переміщених людей і готуються до повернень, та українськими спільнотами за кордоном, — і додало б до глобальної координації голос людей, які проживають досвід переміщення всередині країни[298].

Юридичне підведення. Керівні принципи ООН (принципи 28–30) закріплюють право на добровільне, безпечне та гідне повернення або інтеграцію за повноцінної участі ВПО[299]. Закон № 4924-IX вперше законодавчо визначає поняття реінтеграції[300]; Стратегія до 2030 року містить окрему стратегічну ціль щодо добровільного повернення та передбачає національний план підтримки повернення (I квартал 2027 року)[301]. Політика повернення юридично невіддільна від безпекових рамок евакуації (Закон № 4779-IX)[302] та від прав мешканців ТОТ на документи, освіту та зв'язок з державою[303]. Ризиком є редукція повернення до логістики: без інтеграції питань ідентичності, соціальної тканини та участі повернення не буде сталим.

Рекомендації:

1. Розробляти політики повернення та реінтеграції за змістовної участі переміщених осіб[304][305].
2. Розглядати Ради ВПО та переміщені адміністрації як механізми підтримки зв'язків із ТОТ, політики повернення та збереження місцевої ідентичності[306].
3. Інтегрувати Ради ВПО у формування політик добровільного повернення та відновлення деокупованих громад; використовувати їхні гібридні формати як місток у комунікації з українцями за

[298] Альянс діаспори з відновлення України (Diaspora Alliance for the Recovery of Ukraine)... (цит. вище).
[299] UN Guiding Principles on Internal Displacement, E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998). (цит. вище).
[300] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[301] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).
[302] Закон України № 4779-IX щодо обов'язкової евакуації з територій активних і можливих бойо... (цит. вище).
[303] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[304] UN Guiding Principles on Internal Displacement, E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998). (цит. вище).
[305] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).
[306] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

кордоном та — обережно і поступово — у діалозі з людьми, які пережили окупацію[307][308].

4. Переглянути та оптимізувати функції переміщених (релокованих) громад та їхніх структур — з урахуванням підходів оптимізації повноважень і ресурсів, але з юридичним закріпленням за ними функції збереження місцевої ідентичності, культурного різноманіття, історії та соціальних зв'язків (у термінології Стратегії до 2030 року), інституційної пам'яті та зв'язку з громадами походження[309][310][311].
5. Створити єдиний орган, що представляє інтереси людей з тимчасово окупованих територій, — за інституційною моделлю Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим — та інтегрувати його з ідеєю національної координаційної платформи участі, щоб представництво людей з ТОТ і механізми участі ВПО працювали як єдина архітектура[312][313][314].
6. Узгодити політику повернення з переходом від тимчасового захисту в ЄС: правова визначеність, збереження доступу до підтримки, індивідуальний супровід реінтеграції[315].
7. Долучити Ради ВПО до Альянсу діаспори з відновлення України як інструмент двостороннього зв'язку між громадами в Україні та українськими спільнотами за кордоном — з відповідним відображенням у тематичних напрямах і робочих групах Альянсу[316].
8. Зберігати освітні та культурні осередки, що підтримують зв'язок держави з дітьми на ТОТ та за кордоном[317].

Як це вже працює. Рада ВПО при Сартанській селищній ВЦА (Донеччина) — релокованій адміністрації повністю окупованої громади — демонструє модель «громади в переміщенні»: відкриті засідання за участю колишніх мешканців, Єдиний портал звернень зі щомісячним оновленням даних про кожну переміщену родину та розширені програми підтримки колишніх мешканців (бюджет соцзахисту зріс до 4

[307] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).
[308] Shining a Light on Internal Displacement: A Vision for the Future (цит. вище).
[309] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[310] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).
[311] Транскрипція верифікаційного заходу «Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адв... (цит. вище).
[312] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[313] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[314] Транскрипція верифікаційного заходу «Переміщення в архітектурі відновлення: оновлена адв... (цит. вище).
[315] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).
[316] Альянс діаспори з відновлення України (Diaspora Alliance for the Recovery of Ukraine) (цит. вище).
[317] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).

млн грн)[318]. Це практичне втілення ролі переміщених адміністрацій як інституційного зв'язку з тимчасово окупованими територіями та готова інфраструктура для майбутньої реінтеграції.

7.5. ПАМ'ЯТЬ — право на правду

Спільна пам'ять формує спільне майбутнє. Збереження досвіду переміщення зміцнює справедливість, відновлює зв'язки між громадами та підтримує відновлення між поколіннями.

Наукове підведення. Досвід переміщення є невід'ємною частиною сучасної історії України, а його документування — передумовою справедливості та відновлення довіри[319]. Саме дослідження, результати якого узагальнює цей документ, є практикою такого документування: транскрипти глибинних та експертних інтерв'ю, фокус-групових дискусій, масиви даних опитувань фіксують живий досвід переміщення, участі, втрат і стійкості — включно з досвідами, які зазвичай залишаються невидимими (неоплачувана праця жінок, моральна складність виходу з волонтерських ролей, переосмислення власної громадської ідентичності). Перший компонент фіксує, що питання моральної шкоди, втрати соціальних зв'язків, документування досвіду переміщення та збереження архівів залишаються недостатньо інтегрованими у державну політику[320][321].

Юридичне підведення. Рамка відповідальності за вимушене переміщення вибудовується в Україні як цілісна піраміда — від документування до компенсації (детальний правовий аналіз — у 3.9). Її основа — документування: архіви еволюціонують у «інституції доказів», із 2022 року оцифровано понад 105 млн сторінок документів, а принцип екстериторіальності забезпечує видачу архівних довідок з архівів АР Крим, Донецької та Луганської областей за засвідченими цифровими копіями[322]. Наступний рівень — відновлення документів людей (процедури Мін'юсту щодо документів актів цивільного стану з ТОТ, встановлення фактів народження і смерті за статтею 317 ЦПК України) — базова умова доступу кожної переміщеної людини до правосуддя та майбутніх компенсацій[323]. Вершина піраміди — міжнародний

[318] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[319] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[320] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[321] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[322] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[323] Порядок встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території (стат... (цит. вище).

компенсаційний механізм: Реєстр збитків для України (RD4U, Розширена часткова угода Ради Європи від 12 травня 2023 року) як перший із чотирьох елементів (заявники → Реєстр → Міжнародна комісія з розгляду претензій → Компенсаційний фонд), у якому вимушене внутрішнє переміщення визнано окремою категорією шкоди; станом на грудень 2025 року відкрито 14 із 43 категорій, подано 84 385 заяв орієнтовною вартістю близько 2,484 млрд євро, на початок 2026 року кількість заяв перевищила 100 тисяч, а потенційно, за оцінками Мін'юсту, може сягнути 6–8 млн[324]. Ця піраміда має і вразливе місце: масив записів Реєстру збитків не є власністю України, і міжнародна практика (архіви трибуналу щодо Руанди залишилися під юрисдикцією ООН; Колумбія, навпаки, інтегрувала архів Комісії правди до національної архівної системи) вказує на необхідність паралельного довгострокового збереження цифрових доказів у Національному архівному фонді та Архіві війни за незалежність України[325]. Водночас категорії Реєстру не вичерпують шкоди, завданої вимушеним переміщенням як таким (моральна шкода, втрата соціальних зв'язків, професійного статусу, місцевої ідентичності)[326][327].

Право на правду є визнаним елементом перехідного правосуддя; Загальна рекомендація CEDAW № 30 вимагає врахування гендерного виміру у механізмах правосуддя перехідного періоду[328]. Це дослідження виходить із принципової позиції: вимушене переміщення слід розглядати не лише як наслідок воєнних злочинів, а як злочин сам по собі — насильницьке відірвання мільйонів людей від їхніх домівок, — а активна участь і лідерство самих переміщених осіб є необхідною передумовою справедливих та доказово обґрунтованих механізмів відповідальності й репарацій: Ради ВПО у цій оптиці готують ґрунт для майбутніх репараційних процесів знизу[329][330]. Адвокаційна позиція рекомендує інтегрувати питання завданої переміщенням шкоди у державну політику перехідного правосуддя ширше, ніж категорії Реєстру збитків[331].

[324] Register of Damage for Ukraine (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена ча... (цит. вище).
[325] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[326] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[327] Register of Damage for Ukraine (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена ча... (цит. вище).
[328] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[329] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[330] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[331] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).

Рекомендації:

1. Підтримати механізми збереження архівів, локальної пам'яті та документування досвіду переміщення — включно з дослідницькими архівами громадянського суспільства та Архівом війни за незалежність України як партисипативним механізмом[332][333].
2. Інтегрувати шкоду, завдану вимушеним переміщенням як таким, у державну політику перехідного правосуддя — ширше, ніж категорії Реєстру збитків[334][335].
3. Забезпечити паралельне довгострокове збереження цифрових доказів (включно з масивами, дотичними до Реєстру збитків) у Національному архівному фонді та Архіві війни за незалежність України — з огляду на те, що записи міжнародного механізму не є власністю України[336].
4. Забезпечити включення до компенсаційних механізмів категорій, релевантних для ВПО, зокрема економічних прав: втрата зайнятості, підприємницької діяльності, професійного обладнання[337].
5. Враховувати ґендерний вимір у механізмах перехідного правосуддя (Загальна рекомендація CEDAW № 30)[338].
6. Документувати внесок жінок у підтримку громад під час переміщення як частину національної пам'яті про війну та відновлення[339].

Як це вже працює. Рада ВПО при Тернопільській ОВА створила обласну інформаційно-координаційну платформу для ВПО з інтерактивними дашбордами[340]; Хмільницька Рада ВПО за результатами опитування підготувала дорожню карту «Соціальні гарантії ВПО громади»[341]. Систематичний облік переміщених родин Сартанською ВЦА[342] є водночас практикою документування досвіду переміщення цілої громади — базовою умовою збереження її пам'яті, ідентичності та

[332]Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[333] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[334] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[335] Register of Damage for Ukraine (RD4U), запроваджений 12 травня 2023 року як Розширена ча... (цит. вище).
[336] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[337] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[338] Committee on the Elimination of Discrimination against Women (цит. вище).
[339] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[340] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).
[341] Там само.
[342] Кращі практики: Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (цит. вище).

майбутньої реінтеграції. Флагманський приклад національного рівня — Архів війни за незалежність України: Стратегія збереження документальної спадщини (2024) визначила його створення стратегічним пріоритетом, і Державна архівна служба розбудовує його як міжвідомчий партисипативний механізм, що об'єднує державні інституції, науку та громадянське суспільство — до міжвідомчої робочої групи вже входять десятки організацій, серед них щонайменше 28 громадських ініціатив документування війни та представники Конгресу Рад ВПО[343]. Архіви в цій моделі еволюціонують від пасивних сховищ до «інституцій доказів», що пов'язують документальну спадщину з правами на правду, відшкодування та майбутню відповідальність: із 2022 року оцифровано понад 105 млн сторінок архівних документів (без прямого державного фінансування), а принцип екстериторіальності дозволяє видавати архівні довідки з архівів АР Крим, Донецької та Луганської областей на основі засвідчених цифрових копій[344].

[343] Архів Війни за Незалежність: офіційний ресурс ініціативи (цит. вище).
[344] Там само.

Ключові меседжі

Політика щодо осіб з досвідом вимушеного внутрішнього переміщення є частиною архітектури відновлення України, а не окремим гуманітарним напрямом[345][346].

2026 рік створив безпрецедентну нормативну рамку — Закон № 4924-IX, Стратегія до 2030 року, НПД 1325 до 2030 року. Центр ваги адвокації зміщується з ухвалення політик на їхню практичну здійсненність: доступ, ресурси, зворотний зв'язок, вимірюваний результат[347][348][349].

Ради ВПО мають бути визнані частиною демократичної інфраструктури України. Їхнє законодавче закріплення має супроводжуватися ресурсним забезпеченням, механізмами реального впливу та захистом від номінальної участі[350][351][352].

Реалізація порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» та НПД 1325 потребує системного залучення Рад ВПО як механізмів жіночого лідерства, участі та життєстійкості громад: жінки становлять 88,8% опитаних учасників Рад — це «Жінки. Мир. Безпека» в дії[353][354][355].

Участь переміщених жінок у Радах ВПО є неоднорідним досвідом: вона може бути каналом професійного зростання, ресурсом соціальної включеності або тягарем персоналізованої відповідальності. Політики підтримки мають розрізняти ці траєкторії та адресувати умови, які їх формують — ресурси після переміщення, доглядове навантаження, інституційну підтримку[356].

---

[345] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[346] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[347] Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-2026-р «Про схвалення Стратегії державної... (цит. вище).
[348] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[349] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[350] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[351] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 1 липня 2... (цит. вище).
[352] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[353] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[354] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затверджен... (цит. вище).
[355] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[356] Там само.

Невидима адміністративна та сервісна праця жінок є інфраструктурою функціонування Рад ВПО і має бути визнана та ресурсно забезпечена — турбота є суспільним благом[357][358].

Житлова політика є ключовою умовою інтеграції, самозарадності, участі та запобігання повторному переміщенню; її гендерний вимір (одинокі матері, жінки, які одноосібно здійснюють догляд) потребує окремої уваги[359][360][361].

Повернення має розглядатися ширше за фізичне переміщення назад — як право на приналежність, що включає підтримку зв'язків із громадами походження, переміщених адміністрацій та українців за кордоном[362][363].

Документування досвіду переміщення, збереження архівів і локальної пам'яті та інтеграція моральної шкоди у перехідне правосуддя є передумовами відновлення, заснованого на правді та справедливості[364][365].

Україна формує практики ґрунтовної участі людей з досвідом вимушеного переміщення, які мають міжнародне значення і мають бути інтегровані у глобальні діалоги щодо внутрішнього переміщення на всіх майданчиках — від порядку денного рішень ООН до академічного поля[366][367][368][369][370].

[357] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[358] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[359] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[360] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[361] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя... (цит. вище).
[362] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[363] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[364] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[365] Переміщення в архітектурі відновлення України (цит. вище).
[366] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[367] Independent Review of the IASC Response to Internal Displacement (цит. вище).
[368] Cantor D., Bradley M., Ekezie W., Krynsky Baal N., Pape U. (eds.) (цит. вище).
[369] United Nations Secretary-General's Action Agenda on Internal Displacement (цит. вище).
[370] 75th Anniversary of the 1951 Refugee Convention: UNHCR announces year of action and dial... (цит. вище).

Висновки

Це дослідження — проведене у січні–травні 2026 року, верифіковане сектором і підкріплене правовим аналізом станом на липень 2026 року — дає підстави для п'яти висновків і для прямої відповіді на запитання, яке визначає адвокаційний цикл: чого ми хочемо і чому це обґрунтовано.

1. Попри безпрецедентне нормативне оновлення 2026 року, політика щодо внутрішнього переміщення фактично залишається поза реальними пріоритетами держави. Розрив між деклараціями та ресурсами вимірюваний. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець констатує: держава безпідставно звужує підтримку людей, які залишили дім через війну, — кількість отримувачів допомоги на проживання скоротилася з 2,6 млн осіб на початку 2024 року до 1,17 млн наприкінці 2025 року, жорсткий критерій доходу відсікає працюючих бідних, а субсидія на оренду житла за 2025 рік вилилася лише у 114 фактичних виплат[371].

2. Фінансова та євроінтеграційна архітектура відбудови систематично не бачить переміщених людей. Регламент Ukraine Facility — головного інструмента відновлення обсягом до 50 млрд євро — не містить згадок про ВПО, а План України обмежується точковими згадками; заява G7 про позики ERA (~50 млрд доларів) та рішення Європейської ради про позику 90 млрд євро на 2026–2027 роки не згадують переміщених осіб жодного разу; у базових документах переговорного процесу з ЄС внутрішнє переміщення не має окремого блоку (див. 3.2, Таблиця 2)[372][373]–[374][375]. Там, де ВПО присутні — проєкти Світового банку, ЄІБ, ЄБРР, програма HOME Банку розвитку Ради Європи, — це окремі житлові й соціальні вкраплення, а не наскрізний принцип[376]–[377]. На практиці це означає: найбільша постраждала від війни група не є категорією політики у найбільших ресурсах відновлення[378][379].

---

[371] Лубінець: держава безпідставно звужує підтримку ВПО. Заява Уповноваженого Верховної Ради... (цит. вище).
[372] Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 20... (цит. вище).
[373] Ukraine Plan 2024–2027 (План України в межах Ukraine Facility) (цит. вище).
[374] Statement by G7 Finance Ministers on Extraordinary Revenue Acceleration (ERA) Loans for... (цит. вище).
[375] Ukraine solidarity: financial support (рішення Європейської ради від 19 грудня 2025 року... (цит. вище).
[376] The PEACE Project Factsheet (цит. вище).
[377] CEB, EU and Italy step up support for Ukraine's housing recovery (програма житлових вауч... (цит. вище).
[378] Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 20... (цит. вище).
[379] Ukraine's recovery risks leaving millions behind. Norwegian Refugee Council (NRC), 2026. URL: https://www.nrc.no/news/2026/ukraines-recovery-risks-leaving-millions-behind

За даними Норвезької ради у справах біженців, 44% людей, які повернулися, ніколи не брали участі в місцевих консультаціях щодо відновлення, а мережа Рад ВПО досі не має системної підтримки, чіткої ролі у плануванні відновлення та ресурсів[380]. Науково обґрунтована відповідь на це — маркер чутливості до переміщення в кожному інструменті відбудови: так само, як гендерні маркери стали стандартом міжнародного фінансування, displacement-маркер має стати стандартом відбудови України — технічна можливість для цього вже існує в екосистемі DREAM[381].

3. Поза пріоритетами залишаються найвразливіші. Особливої уваги потребують ВПО з-поміж національних меншин, зокрема ромської громади, для яких виклики переміщення накладаються на попередні дискримінаційні бар'єри у доступі до документів, житла та послуг[382]. Люди з тимчасово окупованих територій живуть у стані правової та процедурної невизначеності — від складних процедур документування народження і смерті (стаття 317 ЦПК) та відновлення документів до обмеженого доступу до компенсацій[383]; громадські організації роками наголошують, що політика щодо них має будуватися на праві на ідентичність та збереженні зв'язку з державою, а не на разових інструментах[384][385][386]. Підтримка молоді з-поміж ВПО є критично малою: пільги при вступі не компенсують ізоляції, освітніх розривів і психологічного тиску, а згортання можливостей онлайн-освіти послаблює один із небагатьох системних зв'язків держави з дітьми на ТОТ та за кордоном[387][388].

4. Інфраструктура, здатна тримати політику щодо ВПО в порядку денному, вже існує — і вона побудована самими переміщеними людьми, переважно жінками. Її механіка ґрунтується на довірі «рівний — рівному»: довіра між людьми, які пережили подібний досвід втрати дому, є найвищою, і саме тому Ради ВПО працюють там, де формальні канали не

[380] Ukraine's recovery risks leaving millions behind... (цит. вище).
[381] DREAM — Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management (цифрова екосистема упр... (цит. вище).
[382] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[383] Порядок встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території (стат... (цит. вище).
[384] Консолідована адвокаційна позиція щодо політики ВПО в Україні. Оновлені пріоритети напер... (цит. вище).
[385] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[386] Відновлення починається з людей: інтеграція політики повернення в політику відновлення т... (цит. вище).
[387] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202... (цит. вище).
[388] Консолідована адвокаційна позиція щодо державної політики у сфері підтримки ВПО в Україн... (цит. вище).

спрацьовують[389]. Задокументовані практики (розділ 7) демонструють відтворюваний цикл перетворення цієї довіри на рішення влади — від зміни статутів громад до сотень родин, забезпечених житлом. Дослідження жіночого компонента показує й ціну цього результату: неоплачувана, часто невидима праця поверх повної зайнятості та доглядових обов'язків[390]. Наукова вага цього висновку виходить за межі України: у 2026 році — році 75-річчя Конвенції про статус біженців і виходу The Oxford Handbook of Internal Displacement — і глобальна політична рамка, і академічний мейнстрим сходяться на тому, що сталі рішення неможливі без інституціалізованої участі самих переміщених осіб[391][392][393]. Україна не наздоганяє цей стандарт — вона його випереджає; питання лише в тому, чи визнає це власна держава.

5. Чого ми хочемо: адвокаційний маніфест п'яти стовпів. П'ять кроків, яких ми закликаємо вжити державу та міжнародних партнерів, кожен обґрунтований емпірично та юридично у розділах цього документа:

ДІМ. Визнати політику щодо внутрішнього переміщення пріоритетом держави з бюджетним вираженням: зупинити звуження підтримки, консолідувати житлові програми в єдину систему з реальним доступом і забезпечити ресурсне наповнення Стратегії до 2030 року та нового закону про ВПО.

ГОЛОС. Зробити участь Рад ВПО юридично дієвою — обов'язок розгляду і мотивованої відповіді, чіткий статус, ресурсне забезпечення, національна координаційна платформа — та запровадити маркер чутливості до переміщення у всіх інструментах відбудови й у моніторингу євроінтеграційних реформ: від Ukraine Facility і DREAM до дорожніх карт Кластера 1.

ТУРБОТА. Визнати гендерну рівність і турботу складовими відновлення: гендерно відповідальне фінансування, компенсаторні механізми для учасниць, відновлення фінансування критичних для жінок послуг, розвиток політичної участі жінок з-поміж ВПО через навчання.

---

[389] Довіра за принципом «рівний — рівному»: що роблять Ради ВПО. Подкаст «Наші на одній хвилі» за участі Яни Любимової. Громадське радіо. URL:https://hromadske.radio/podcasts/nashi-na-odniy-khvyli/dovira-za-pryntsypom-rivnyy-rivnomu-shcho-robliat-rady-vpo

[390] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).

[391] Cantor D., Bradley M., Ekezie W., Krynsky Baal N., Pape U. (eds.) (цит. вище).

[392] United Nations Secretary-General's Action Agenda on Internal Displacement (цит. вище).

[393] 75th Anniversary of the 1951 Refugee Convention: UNHCR announces year of action and dial… (цит. вище).

ПОВЕРНЕННЯ. Будувати політику повернення на правах і приналежності, а не на логістиці: єдиний орган представництва інтересів людей з ТОТ, збереження ідентичності переміщених громад, Ради ВПО як двосторонній місток — включно з долученням до Альянсу діаспори з відновлення України.

ПАМ'ЯТЬ. Інтегрувати шкоду від переміщення та голос людей із досвідом переміщення у перехідне правосуддя й захистити доказову базу: від відновлення документів людей до паралельного збереження записів Реєстру збитків у національній архівній системі та Архіві війни.

Фінальний меседж до держави та міжнародних партнерів напередодні URC 2026. Відновлення, яке не бачить переміщених людей, ризикує залишити позаду мільйони — і водночас змарнувати унікальний демократичний ресурс, який Україна вже створила: найбільшу у світовій практиці мережу участі переміщених людей, побудовану переважно жінками під час активної війни. Інтеграція політики щодо ВПО у пріоритети держави та інструменти відновлення, юридично дієва участь і ресурсне забезпечення Рад ВПО, визнання жіночого лідерства в них — це не витрати на вразливу групу, а інвестиція в демократичну стійкість, соціальну згуртованість і спроможність України відновитися. П'ять стовпів — ДІМ, ГОЛОС, ТУРБОТА, ПОВЕРНЕННЯ, ПАМ'ЯТЬ — готова рамка для такої інтеграції: відновлення, чутливе до потреб людей з життєвим досвідом вимушеного переміщення, і побудоване разом із ними.

Обмеження дослідження та заява про академічну доброчесність

Обмеження. Обидва компоненти мають якісний, експлораторний характер. Фокус-групові дискусії першого компонента є аналітичним узагальненням експертних рефлексій, а не репрезентативною оцінкою всіх акторів сектору[394]. Кількісне опитування другого компонента базувалося на невипадковій вибірці (n=181), тому його результати не можуть вважатися репрезентативними для всієї сукупності членів і членкинь Рад ВПО або переміщених жінок; вони використовуються виключно для описової контекстуалізації якісних даних[395]. Відбір респонденток глибинних інтерв'ю за цілеспрямованим принципом може містити упередження на користь більш активних і доступних учасниць. Результати є контекстуально зумовленими і не претендують на вичерпне відображення всіх можливих досвідів. Другий компонент реалізовувався однією аналітикинею у партнерстві з дослідницею проєкту, що обмежує можливості багаторівневої валідації[396].

Академічна доброчесність. Усі емпіричні твердження цього документа мають джерело у первинних матеріалах дослідження (транскрипти, матриці кодування, масиви даних) або у зовнішніх джерелах, на які надано посилання. Прямі цитати учасниць наведено дослівно, в анонімізованому вигляді, з позначенням типу джерела та періоду збору даних. Дані третіх сторін (SSS, IMPACT Initiatives/REACH, ЮрФем, МОП, IASC) використано з посиланням на оригінальні публікації; кількісні показники не змішуються між вибірками різних досліджень. Нормативні акти цитовано за офіційними джерелами з наведенням номера, дати та статусу станом на 6 липня 2026 року. Текст не містить запозичень без атрибуції; фрагменти, що відтворюють формулювання документів дослідницького циклу (адвокаційної позиції, спільної позиції, аналітичних записок), використано за згодою авторського колективу в межах одного дослідницького проєкту з відповідними посиланнями. Збір даних здійснювався з дотриманням принципів добровільності, поінформованої згоди, конфіденційності та «do no harm»; персональні дані учасниць не передаються третім сторонам і не наводяться у цьому документі.

---

[394] Переоцінка адвокаційних пріоритетів у сфері політики щодо внутрішнього переміщення у 202… (цит. вище).
[395] Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жінок до громадського та політичного життя… (цит. вище).
[396] Концепція експлораторного дослідження «Ради ВПО як інструмент залучення переміщених жіно… (цит. вище).